Vysoká škola ekonomická v Praze

Národohospodářská fakulta

Hlavní specializace: Národní hospodářství

FINANCOVÁNÍ NĚMECKÉ EKONOMIKY ZA 1. SVĚTOVÉ VÁLKY A JEHO VLIV NA POVÁLEČNÉ HOSPODÁŘSTVÍ

bakalářská práce

Autor: Ivona Skálová
Vedoucí práce: Ing. Klára Fabianková
Rok: 2014

Prohlašuji na svou čest, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a s použitím uvedené literatury.

Ivona Skálová
V Praze, dne 18. 8. 2014

Poděkování:

Ráda bych na tomto místě poděkovala Ing. Kláře Fabiankové za vedení práce a odborné připomínky.

Anotace:

V této bakalářská práci se zabývám německou finanční politikou od roku 1871 do roku 1923. Ve dvou hlavních kapitolách analyzuji německou monetární i fiskální politiku a jejich vliv na poválečnou situaci v zemi. Třetí kapitola zmiňuje dění ve Výmarské republice do vypuknutí hyperinflace. V této práci vyhodnocuji jednotlivá nařízení a jejich dopady na stát a jeho hospodářství. Mým cílem je potvrzení hypotézy, ve které tvrdím, že v Německu byla už během předválečného a válečného období učiněna rozhodnutí, která měla vliv na jeho ekonomické zhroucení a radikalizaci společnosti mezi světovými válkami. Zjistila jsem, že během let 1871–1918 byla v zemi zavedena opatření, která v dlouhém období vedla k oslabení finanční stability Německa. Přínosem práce je poskytnutí uceleného pohledu na finanční politiku, která vedla k jedné z největších hyperinflací v dějinách.

Klíčová slova: Německo, válečná ekonomika, první světová válka, hyperinflace

JEL klasifikace: N440, E500, H420, E310

Annotation:

In my thesis I am dealing with German monetary policy from 1871 to the 1923. The two main chapters analyze German monetary and fiscal policies and their impact on post-war situation in the country. The third chapter refers to events in the Weimar Republic to the outbreak of hyperinflation. In this thesis I evaluate the regulations and their impact on the state and its economy. My aim is to confirm the hypothesis, in which I argue that in Germany were made decisions that have an impact on its economic collapse and radicalization of society between the world wars already during the pre-war and wartime. I found that during the years 1871-1918 were introduced measures that in the long run lead to a weakening of the financial stability of the country. Thesis contributes to provide a comprehensive view of monetary policy, which led to one of the biggest hyperinflation in the history.

***Key words**: Germany, war economy, first world war, hyperinflation*

***JEL Classification**: N440, E500, H420, E310*

Vysoká škola ekonomická v Praze
Katedra hospodářských dějin

Národohospodářská fakulta
Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Zpracovatelka: **Ivona Skálová**

Studijní program: Ekonomie a hospodářská správa

Obor: Národní hospodářství

Název tématu: **Financování německé ekonomiky za 1. světové války a jeho vliv na poválečné hospodářství**

Zásady pro vypracování:

1. Bakalářská práce se zabývá hospodářskou situací německého státu během válečného konfliktu v letech 1914-1918. Hlavním záměrem této práce je analýza období válečné ekonomiky, identifikace strukturálních změn uvnitř ekonomiky, ke kterým v tomto období došlo, a posouzení faktorů, které mohou být přímými nebo nepřímými příčinami vzniku poválečné hospodářské krize. Cílem je analýza důsledků finanční politiky vlády, vlivu vnějších a historických faktorů, kterým čelilo německé hospodářství, a které následně ovlivňovaly vládní politiku v průběhu celého období od počátku války až po měnové reformy ve dvacátých letech. Práce se pokusí odpovědět na otázku, do jaké míry financování německé válečné ekonomik ovlivnilo poválečnou situaci, zj. se zaměřením na hyperinflaci v roce 1923. Výzkum by měl prokázat základní hypotézu, že základy pro ekonomickou a následně politickou krizi tohoto státu byly položeny už několik let před jednáními ve Versailles. V jednotlivých kapitolách bude na základě především anglicky a německy píšících autorů analyzovat rozhodnutí a kroky představitelů vlády v oblasti investic, financování válečného konfliktu a daňové politiky. Pro porovnání těchto rozhodnutí bude práce zmiňovat i kroky, které v oblasti financování učinily jiné z válčících států, zj. Velká Británie. V textu bude využita především metoda deskripce, analýzy a bibliografické rešerše.

Rozsah práce: 45 NS

Seznam odborné literatury:

1. BALDERSTON, Theo: War finance and inflation in Britain and Germany, 1914-1918. The Economic History Review, 42: 222–244.
2. BORCHARDT, Knut. Handbuch der deutschen Wirtschafts- und Sozialgeschichte. Stuttgart: Ernst Klett, 1976. ISBN 31-290-0140-9.
3. BROADBERRY, S. N., ed. a HARRISON, Mark, ed. The economics of World War I. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. xvi, 345 s. ISBN 0-521-85212-9.
4. FERGUSON, Niall: Nešťastná válka. Praha, nakladatelství Dokořán, 2004.ISBN 80-865669-56-X.
5. CHICKERING, Roger a Mark HARRISON. Imperial Germany and the Great War, 1914-1918. 2nd ed. New York: Cambridge University Press, 2004, xvi, 345 p. ISBN 05-215-4780-6.

Datum zadání bakalářské práce: únor 2014

Termín odevzdání bakalářské práce: květen 2014

Ivona Skálová
Řešitelka

Ing. Klára Fabianková
Vedoucí práce

doc. PhDr. Ing. Aleš Skřivan, Ph.D.
Vedoucí ústavu

doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Děkan NF VŠE

Obsah

Úvod....8
1. Německo v letech 1871-1914....11
1.1. Hospodářské, politické a vojenské postavení v rámci Evropy....11
1.2. Finance předválečného Německa....15
1.2.1. Daně....15
1.2.2. Státní dluh....16
1.2.3. Změny v oblasti monetární politiky....17
1.3. Vyhodnocení situace před světovou válkou....17
2. Válečná finanční politika....19
2.1. Válečná mobilizace Německa....21
2.1.1. Růst zadlužování....24
2.2. Válečné finance....26
2.2.1. Daňový soustava....26
2.2.2. Monetární politika....29
2.2.3. Zhodnocení hospodářské situace během války....31
2.3. Komparace válečné politiky Velké Británie a Německa....32
2.4. Vyhodnocení stavu ve válečném Německu....34
3. Dopady války na německou ekonomiku....37
3.1. Jednání ve Versailles a následující dohody....38
3.2. Situace v poválečné Výmarské republice....40
Závěr....43
Seznam literatury....46
Seznam tabulek....51
Seznam příloh....51
Příloha....52

Úvod

Tématem bakalářské práce *„Financování německé ekonomiky za první světové války a jeho vliv na poválečné hospodářství“* je německá ekonomika od sjednocení státu po prusko-francouzské válce do vypuknutí hyperinflace v roce 1923. Během tohoto období se Německo účastnilo rozsáhlého světového konfliktu, který poznamenal jeho politickou i ekonomickou situaci. Tuto problematiku jsem si zvolila za téma z toho důvodu, že dění v meziválečné Evropě považuji za jeden z hlavních mezníků v dějinách tohoto geografického a politického celku. Zároveň si myslím, že navzdory jeho důležitosti není toto téma dosud v českých pramenech dostatečně zpracováno.

Cílem této práce je analyzovat jednotlivá rozhodnutí z oblasti financí státu, která byla učiněna a negativně ovlivňovala dění v poválečném období. Tuto politiku se pokouším zařadit do kontextu vnějších a historických okolností. V jednotlivých kapitolách hodnotím opatření z oblasti fiskální a monetární politiky, kterými němečtí státníci získávali prostředky pro zabezpečení svých výdajů. Hlavní hypotézou této práce je tedy tvrzení, že základy pro ekonomickou a politickou krizi tohoto státu byly položeny už několik let před podepsáním mírových dohod. Je založena na předpokladu, že v období let 1871–1918 byla v německé politice zavedena některá opatření, která v dlouhém období přispěla ke zhroucení finanční stability. V souvislosti s hlavní hypotézou se zabývám řadou podotázek, které se týkají systému daní, monetární politiky i hospodářského a vojenského postavení státu. Dle mého názoru se němečtí političtí představitelé dopustili několika významných chyb při správě finanční politiky a svým jednáním vytvářeli podmínky pro budoucí ekonomické problémy vedoucí k hyperinflaci.

Text práce je rozdělen do tří kapitol, které jsou uspořádány podle časových úseků, kterým se v nich věnuji. V úvodní kapitole se zabývám obdobím od sjednocení státu v roce 1871 do posledního mírového roku 1913. Věnuji se zde hospodářskému a politickému pozadí, se kterým Německo později vstoupilo do válečného konfliktu. Německou společnost lze v tomto období rozdělit na dvě části, z nichž jedena považovala válku za jediné východisko ze situace, ve které se stát nacházel. Hlavní otázkou této kapitoly je, zda bylo Německo v takovém postavení, aby bylo schopno konkurovat v případném ozbrojeném konfliktu ostatním evropským velmocím.

Ve druhé kapitole se věnuji období první světové války. Cílem této části bakalářské práce je vyhodnocení způsobů, jakými byly v Německu získávány zdroje pro financování válečných nákladů. Odpovědi na tuto problematiku hledám například v hodnocení efektivity německé daňové politiky, která se během celého zkoumaného období dá označit za velice problematickou.

Zaměřuji se také na opatření, která od počátku války vedla k usnadnění expanzivní měnové politiky ze strany německé centrální banky. Posuzuji dopady financování, ve kterém byla propojena vysoká emise nových peněz s regulacemi trhu ze strany vlády. Myslím si, že takové jednání je v dlouhém období velice rizikové. V závěrečné podkapitole se věnuji srovnání schopnosti dvou zemí přejít na válečnou ekonomiku. Za tímto účelem jsem si zvolila Velkou Británii, která bývá v příslušných pramenech týkajících se německé ekonomiky často zmiňována.

Závěrečná třetí kapitola se věnuje nejdůležitějším událostem v poválečném období. Okrajově zmiňuji průběh a výsledky dohod ve francouzských Versailles i dalších úmluv. Nastíním zde, jak byla opatření přijata v německé společnosti a zda postoj politických zástupců Výmarské republiky neposiloval nestabilní ekonomickou situaci v zemi. Zabývám se také počátečními projevy dopadů chybných rozhodnutí z období války.

V závěru se pokusím o vyhodnocení veškerých poznatků z těchto tří kapitol a analýzu dopadů těch rozhodnutí, která považuji za nejzávažnější z hlediska poválečné situace v zemi. Kromě metody analýzy využívám také deskripci a informace hledám prostřednictvím rešerše jednotlivých pramenů z historické a ekonomické literatury.

Téma německých válečných financí je podrobně zpracováno především zahraničními autory, proto často vycházím z anglicky psané literatury. Nejčastěji citovaným zdrojem tohoto textu je rozsáhlá publikace *Nešťastná válka*[1] britského profesora Nialla Fergusona. Ten se podrobně věnuje problematice tohoto období z ekonomického hlediska a je velmi cenným zdrojem údajů z oblasti hospodářství a politiky. Na autora bylo odkazováno i v dalších novodobých materiálech, ze kterých jsem čerpala. Ve své práci obhajuje nový pohled na světový konflikt. Přikládá značnou vinu za rozpoutání světové války Velké Británii, která dle jeho názoru dostatečně nevyužila svého politického a mírotvorného potenciálu. V případě první a druhé kapitoly jsem pracovala také s článkem *German war finance,*[2] který byl v roce 1916 publikován Chasem Goingem. V těchto kapitolách čerpám také z několika českých autorů, kteří publikovali články s touto tématikou v časopisu Obzor národohospodářský. Těmito tvůrci jsou Leopold Chmela, který se v článku *O financování války*[3] podrobně věnuje hodnocení způsobů financování válečných nákladů, a Josef Gruber, který zde publikoval *Hospodářské poznámky k válce z roku*

[1] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka. 1. vyd. v českém jazyce. Překlad Václav Viták. Praha: Dokořán, 2004.
[2] GOING, M. CH. (1916): Geman War Finance. Journal of Political economy [online]. 1916, roč. 24, č. 6, s. 513-546 [cit. 2014-08-08]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/1819623.
[3] CHMELA, L. (1935): O financování války. Obzor národohospodářský [online]. 1935, roč. 40, s. 281-299 [cit. 2014-08-08]. Dostupné z: http://www.bibliothecaeconomica.cz/library/record/detail/533.

1914.[4] Uvědomuji si, že u tehdejších autorů existuje jisté riziko neobjektivní interpretace dat, protože zde chybí časový odstup od událostí. Zároveň si ale myslím, že tyto zdroje poskytují cenný pohled současníků na dění v evropských státech a umožňují tak pochopit, v jakém prostředí vznikala finanční opatření, které v textu hodnotím.

V kapitole týkající se válečného období připojuji práci britského makroekonoma Theo Balderstona *War Finance and Inflation in Britain and Germany.*[5] Autor zde vhodnou argumentací vyvrací teorii, že příčinou rozdílného postavení Velké Británie a Německa byla daňová soustava. Problém Theo Balderston spatřuje spíše v německé expanzivní měnové politice. S tímto názorem souhlasím. Kromě tohoto článku ve třetí kapitole vycházím také z jeho publikace *Economics and politics in the Weimar Republic.*[6] Dalším autorem, který se věnuje daňovým reformám v Německu, je Robert Kuczynski. Jeho článek *German Taxation Policy in the World* War[7] mi poskytl chronoligický přehled ve vývoji daňové politiky. Více hospodářský pohled na situaci válčícího státu podává kniha *The economics of World War I.*[8] vydaná kolektivem autorů pod vedením Stephana Broadberryho. Celkový pohled na jednání politiků a finančníků v tomto období poskytuje Gerald Feldman v *The Great Disorder: Politics, Economics, and Society in the German Inflation.*[9]

V otázce poválečného dění čerpám z poznatků Dagmar Moravcové, která je docentkou v oboru mezinárodních vztahů na Univerzitě Karlově, a její knihy *Výmarská republika: problémy demokracie v Německu.*[10]

Kromě výše uvedených autorů pracuji například s publikacemi od Knuta Borchardta, Rogera Chickeringa, Helmuta Mülera, Freda Fairchilda, Johna Meynarda Keynese a dalších. Dobová číselná data týkající se německého obchodu, vývoje financí, výroby a dalších oblastí z let 1881-1943 jsou volně dostupná v německých statistických ročenkách,[11] na které odkazuji především v poslední kapitole.

---

[4] GRUBER, J. (1915): Hospodářské poznámky k válce roku 1914. Obzor národohospodářský [online]. 1915, roč. 20, s. 401-520 [cit. 2014-08-08]. Dostupné z: http://www.bibliothecaeconomica.cz/library/record/detail/246.

[5] BALDERSTON, T. (1989): War Finance and Inflation in Britain and Germany, 1914-1918. Economic History Review [online]. 1989, č. 42, s. 222-244 [cit. 2014-08-08]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/2596203.

[6] BALDERSTON, T. (2002): Economics and politics in the Weimar Republic. New York: Cambridge University Press, 2002.

[7] KUCZYNSKI, R. (1923): German Taxation Policy in the World War. The Journal of Political Economy [online]. 1923, roč. 31, č. 6, s. 763-789 [cit. 2014-08-08]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/1822444.

[8] BROADBERRY, S. a HARRISON, M. (2005): The economics of World War I..Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

[9] FELDMAN, G. (1993): The Great Disorder: Politics, Economics, and Society in the German Inflation, 1914-1924, Oxford, 1993.

[10] MORAVCOVÁ, D. (2006): Výmarská republika: problémy demokracie v Německu 1918-1932, Praha, 2006.

[11] Dostupnost veškerých ročenek: Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich [online]. Berlin: Statistisches Reichsamt [cit. 2014-08-15]. Dostupné z: http://www.digizeitschriften.de/dms/toc/?IDDOC=532168.

1. Německo v letech 1871-1914

Tato kapitola pojednává o ekonomickém a politickém postavení nově sjednoceného německého státu v evropském a světovém prostoru po konci prusko-francouzských válek.

Sjednocení Německa v období 1870-1871 můžeme z hlediska ekonomického vývoje Evropy vnímat jako mezník, kdy konkurenci na světovém trhu začínal ovlivňovat nový ekonomicky silný stát. Rostoucí tlak v bojích o světová odbytiště mohl být jedním z důvodů, proč došlo k válečnému konfliktu.

V této kapitole se pokusím odpovědět na následující otázky: Jak se vyvíjelo hospodářské a vojenské postavení sjednoceného Německa v Evropě v letech 1870–1914? Existovaly v zemi nedostatky v oblasti monetární a fiskální politiky? Jak političtí představitelé získávali prostředky pro své investice?

1.1. Hospodářské, politické a vojenské postavení v rámci Evropy

V posledních předválečných letech vykazovalo Německo rychlý růst v chemickém a elektronickém průmyslu, v rozvoji zpracování oceli, těžbě i dalších oblastech výroby.[12] V letech 1893–1912 se vývoz zboží zvýšil o více než 50% a země se stávala konkurencí pro státy, které se doposud nacházely na předních pozicích v rozvoji průmyslu a obchodu.[13] Celkový podíl Německa na světové výrobě vzrostl během let 1880-1913 o 6,3%, zatímco Velká Británie v tomto období vykazovala významný pokles o 9,3%.[14] V roce 1913 bylo z Německa exportováno zboží o váze 82 194,8 tisíc tun, což znamenalo nárůst o 27 401,2 tisíce tun oproti roku 1909.[15] Na rychlý růst německého exportu reagovala Velká Británie zavedením neoficiálních ochranářských opatření, která měla snížit konkurenceschopnost zahraničního zboží na domácím trhu. Mezi ta patřila například povinnost označovat německé zboží místem výroby, propagace v tisku a nátlak na zřizování britských filiálek, které měly napomáhat oživení domácího hospodářského růstu.[16] Taková opatření v praxi nebývají příliš účinná. V některých případech negativní reklama naopak mohla podporovat prodej konkurenčních výrobků.

[12] CHICKERING, R. a HARRISON, M. (2004): Imperial Germany and the Great War, 1914-1918. Vyd. 2. New York: Cambridge University Press, 2004, s. 1.
[13] GRUBER, J. (1915) Hospodářské poznámky k válce roku 1914, s. 406.
[14] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 64.
[15] Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich, 1913 [online]. Berlin: Statistisches Reichsamt, 1914 [cit. 2014-08-14], s. 181.
[16] GRUBER, J. (1915) Hospodářské poznámky k válce roku 1914, s. 407.

V oblasti zahraničních investic byla německá ekonomika velmi málo konkurenceschopná, protože většina investičního kapitálu byla vynakládána do rozvoje domácího průmyslu.[17] Pokud porovnáme výši zahraničních investic předních států světového obchodu (viz Tabulka č. 1), vykazuje Německo investice v hodnotě 230 milionů liber, což není ani třetina objemu, který vyvezla do zahraničí Velká Británie. Ta v této době zaujímala místo nejsilnějšího zahraničního investora a její podíl dosahoval téměř 45 % veškerých světových investic. Za hranice investovala v několika vlnách 793 miliony liber, což byl téměř dvojnásobek hodnot Francie, která zaujímala v objemu investovaného kapitálu druhou příčku. Významná je také skutečnost, že většina britského kapitálu putovala mimo evropský kontinent, zatímco Německo investovalo 44 % svého kapitálu právě v kontinentální Evropě. Výnosnost aktiv byla proto ohrožena válečným konfliktem na tomto území, protože hrozila případná konfiskace ve prospěch nepřátelského státu.

Tabulka č. 1 Celkové zahraniční investice v roce 1913 (v milionech liber)

	Celkem	**Z toho v Evropě (%)**
Británie	**793**	5,2
Francie	357	51,9
Německo	230	**44**
USA	139	20
Ostatní	282	
Celkem	1 800	26,4

Zdroj: FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka. Praha: Dokořán, 2004, s. 65.

Niall Ferguson shrnuje tuto situaci v oblasti zahraničních investic kapitálu následovně: *„Mezinárodní vliv Německa byl tedy omezený: dramatický průmyslový růst, který zažívalo od roku 1895, měl tak paradoxně tendenci oslabit jeho váhu ve světě.“* [18] Tento postoj politických velmocí, které Německo stále považovaly za nekonkurenceschopnou zemi, potvrzuje i skutečnost, že Velká Británie neuzavřela s Německem v předválečných letech žádnou významnější spolupráci a své mezinárodní dohody uzavírala v letech 1900-1906 se státy, které považovala za rizikové subjekty disponující prostředky, které mohly ovlivnit její postavení.[19] V případě spolupráce s Německem bylo uskutečněno pouze několik menších dohod v oblasti koloniálních zemí v Africe a investičních projektů. K britsko-německé spolupráci došlo

[17] FAIRCHILD, F. (1922): German War Finance - A Review. The American Economic Review [online]. 1922, roč. 12, č. 2 [cit. 2014-08-08], s. 247.
[18] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 67.
[19] Přehled uzavřených aliancí: FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 68.

například ve východní Asii, kde dva bankovní ústavy, Deutche-Asiatiche Bank a Hongkong & Shanhjai Bank, uzavřely v roce 1895 dohodu o spolupráci při financování společné půjčky válkou zdevastované Číně, ke které přistoupily z důvodu rostoucího vlivu kooperujícího Ruska a Francie v této oblasti.[20]

Problematická byla také hospodářská spolupráce nově vzniklého státu s jeho jihovýchodními sousedy. Myšlenka vytvoření celní unie mezi Německem a Rakousko-Uherskem se datuje přibližně do období vzniku Německého celního spolku 1. ledna 1834.[21] Mělo zde vzniknout hospodářské impérium, které by geograficky zahrnovalo soběstačnou oblast od Severního k Středozemnímu moři. Josef Gruber vysvětluje, že ve skutečnosti k vytvoření takového spolku mezi Rakouskem-Uherskem a německými zeměmi nikdy nedošlo a oba státy naopak několikrát přistoupily ke zvyšování dovozních cel na průmyslové a agrární výrobky v reakci na ochranné obchodní politiky konkurenta.[22] V roce 1906 byla mezi státy podepsána pouze obchodní smlouva platící do roku 1917, která doplnila politické uskupení Trojspolku.

Potřeba rozšiřování územního vlivu vycházela z rostoucí průmyslové výroby, ale také ze zvyšujícího se počtu obyvatel Německa, který se ročně rozrůstal přibližně o 800 000, přičemž stát vykazoval vysoký přírůstek imigrantů.[23] Josef Gruber ve své práci tvrdí, že v porovnání s Francií, kde probíhala stagnace počtu obyvatel, docházelo díky tomuto vývoji k růstu kvality německého vojska.[24] Dle dostupných údajů však německé vojsko za svými konkurenty ve zbrojení naopak zaostávalo (viz Tabulka č. 2). V Německu byly zvyšovány v předválečných letech veřejné výdaje a s nimi i výdaje plynoucí do obrany, které se zvýšily od roku 1896 o celých 158%. V konečném důsledku ale státy Trojspolku nedokázaly v absolutních číslech konkurovat zemím Trojdohody, které do své obrany investovaly v roce 1913 264,2 miliony liber proti pouhým 158 milionům liber na straně Trojspolku.

[20] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 73-76.
[21] Nešlo o první uskupení tohoto druhu v Evropě. První celní uspořádání bylo vytvořeno na území Rakouska-Uherska v červenci roku 1775 za vlády Marie Terezie.
[22] GRUBER, J. (1916): Snahy o celní unii Rakousko-Uherska s Německem, s. 17-24.
[23] GRUBER, J. (1915) Hospodářské poznámky k válce roku 1914, s. 403.
[24] Tamtéž, s. 404.

Tabulka č. 2 Výdaje na obranu hlavních mocností světové války (v milionech liber)

	Velká Británie	Německo	Francie	Rusko	Rakousko	Itálie	Trojdohoda	Trojspolek
1894	33,4	36,2	37,6	85,8	9,6	14	156,8	59,8
1913	72,5	93,4	72	101,7	25	39,6	**246,2**	**158**
zvýšení (%)	117,1	158	91,5	18,5	160,4	182,9	57	164,2

Zdroj: FERGUSON, N., (2004): Nešťastná válka. Praha: Dokořán, 2004, s. 120.

Velká část výdajů z obranného rozpočtu byla vynakládána na rozvoj námořního loďstva, protože se němečtí vojenští představitelé obávali námořní blokády ze strany Velké Británie, která si udržovala převahu v Severním moři.[25] Vzhledem k výsledkům v tomto „námořním závodu ve zbrojení" lze konstatovat, že Německo se tímto dostalo do značně nevýhodného postavení. Navzdory nárůstu počtu plavidel německého námořnictva nebylo možné ohrozit postavení Velké Británie v této oblasti a realizovat myšlenku invaze na ostrovní stát. Nedostatečná pozornost věnovaná pozemní armádě naopak způsobila, že síla této armády byla proti zemím Trojdohody velmi nízká. Jen polovina mužů v odvodovém věku v roce 1914 prošla vojenským výcvikem a Francie, která ve srovnání s Německem disponovala počtem mužů v odvodovém věku o 4 000 000 nižším, tak snadno vyrovnala sílu vojska díky téměř 90% podílu mužů, kteří absolvovali vojenský výcvik.[26] Malá konkurenceschopnost armády způsobená nedostatkem vycvičených ozbrojených sil byla v Německu částečně vyrovnávána promyšlenou logistikou vedení válečného konfliktu. Němečtí vojenští představitelé se přípravami na případný ozbrojený konflikt zabývali již několik let před atentátem v Sarajevu v roce 1914.[27] Zaobírali se například otázkou modernizace železniční sítě, která zaostávala za západními zeměmi, možností vedení útoku proti Francii zakotveném v tzv. Schliffenově plánu[28] i plánováním samotné mobilizace. Díky těmto přípravám byli v Německu schopni téměř okamžitého uvedení země do válečné pohotovosti. Na rozdíl od Velké Británie, kde veškeré finanční plány vytvářeli na základě aktuální situace, plán financování válečného konfliktu byl v Německu vypracován během

[25] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 104.
[26] Tamtéž, s. 109.
[27] GOING, M. CH. (1916): German War Finance, s. 513.
[28] „ Schlieffenův plán" byl vypracovaný roku 1905 vedením generálního štábu pruské armády. Autor v něm počítal s tím, že v případě vypuknutí konfliktu bude Německo v obležení dvou nepřátelských zemí (Francie a Ruska) a bude tedy nutné Francii vyřadit bleskovým útokem přes území Belgie. Porušení neutrality Belgie však vedlo, jak bylo očekáváno, ke vstupu Velké Británie do první světové války. Tento plán nebyl úspěšný.

pouhých tří dnů od vyhlášení války.[29] Realizace vojenského transportního plánu, který zahrnoval *„…11 000 vlaků, které byly schopny přepravit 2 miliony mužů, 600 000 koní a potřebné zásoby…“* trvala pouhých 312 hodin.[30]

1.2. Finance předválečného Německa

1.2.1. Daně

Problém německé fiskální politiky v tomto období se nacházel v politicky nedokonalém uspořádání Německé říše. Ačkoliv Otto von Bismarck ve svých plánech pro ústavní zákon pracoval s myšlenkou Německa jako země, která bude tvořit konfederaci (tzv. *Staatenbund*), v praxi byl stát založen na federativním způsobu uspořádání 25 spolkových částí, ve kterých byla moc Říšského sněmu (tzv. *Reichstagu*) v některých oblastech stále značně omezena.[31] Následná snaha o posílení postavení centrálního řízení, která probíhala skrz získávání kolonií a zvyšování kvality loďstva, vedla naopak k růstu vlivu oponentů, mezi které patřily strana Centrum a Sociální demokraté.[32]

Systém výběru daní spadal pod administrativu jednotlivých spolkových zemí, které disponovaly vlastními právními předpisy, zákonodárstvím, orgány a správou nad některými oblastmi společenského života, mezi které patřilo například školství, policie a zdravotnictví.[33] V tomto rozdrobeném uspořádání nebylo možné efektivně spravovat daňovou soustavu.[34] Jednotlivé spolkové státy pouze odváděly příspěvky centrální správě,[35] která se potýkala především s problémem složení svých příjmů z daní přímých a nepřímých. Přímé daně[36] tvořily pouze 14 % z příjmů centrálního rozpočtu, zatímco u spolkových států tvořily tyto daně 40–75 % příjmu.[37] Z toho vyplývá, že demokraticky složený parlament ovlivňoval využití nepřímých daní, ze kterých byly financovány vojenské výdaje, a zástupci jednotlivých federativních států a obcí měli pod kontrolou civilní využití daní přímých, ze kterých financovali oblasti spadající pod jejich správu. Pokud by centrální vláda chtěla zvýšit své výdaje na obranu, musela by tento krok

[29] CHMELA, L. (1935): O financování války, s. 290-292.
[30] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 111.
[31] CHICKERING, R. (2014): Imperial Germany and the Great War, 1914-1918 [online]. vyd. 3. New York: Cambridge University Press, 2014 [cit. 2014-08-08], s. 4.
[32] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 125-127.
[33] CHICKERING, R. (2014): Imperial Germany and the Great War, 1914-1918, s. 4.
[34] K sjednocení daní spolkových zemí došlo až v poválečném období, kdy byly vydány příslušné zákony, které daňovou soustavu převedly do centrálního řízení říše. Ta následně přidělovala jednotlivým spolkovým zemím tzv. Überweisungen, což byly příděly z vybraných daní. Tato reforma byla zahájena v roce 1919 (Stránecký, 1939).
[35] STRÁNECKÝ, F. (1939): Daňová a finanční soustava v Říši. Obzor národohospodářský [online]. 1939, roč. 44 [cit. 2014-08-08], s. 296.
[36] Přímé daně – daň z majetku, daň z příjmů, dědická daň.
[37] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 125.

financovat zvýšením nepřímých daní. Tato změna by ovlivnila ekonomickou situaci všech obyvatel v zemi a zahraniční obchod, což by v konečném důsledku vedlo k posilování vlivu socialistických stran. Až v posledních dvou letech před vypuknutím válečného konfliktu došlo ke změnám v oblasti přímého zdanění. Po volbách v roce 1912, ve kterých nejvíce hlasů získali Sociální demokraté, strana Centrum a Národní liberálové,[38] byl schválen požadavek na zavedení nové majetkové daně na centrální úrovni, což opakovaně vyvolalo odpor zástupců jednotlivých spolkových republik. Stejně problematické byly veškeré kroky, které vedly ke sjednocení fiskální politiky, protože šlo o zásah do suverenity jednotlivých částí a převedení jejich pravomocí na centrální správu.[39] To potvrzuje názor britského ekonoma Thea Balderstona, že spor o kompetence v daňové politice byl od počátku podložen snahou o zachování vlivu privilegovaných osobností nad chodem státu, který do budoucna vykazoval slibný průmyslový potenciál.[40] V roce 1913 také došlo k zavedení nové daně závislé na výši majetku a příjmů (tzv. *Wehrbeitrang*), jejíž výnos měl přispět k financování obrany.[41] Zavedení této daně bylo federálními státy schváleno pod podmínkou, že se bude jednat pouze o jednorázovou platbu.[42] V posledním předválečném roce činila průměrná daň v Prusku 68,4 marek, z nichž 48 % připadlo říši, 25 % státu a 27 % obci.[43] Celkový příjem z daní za fiskální rok 1913 činil 1,657 milionů marek.[44]

1.2.2. Státní dluh

Státní půjčky jsou jedním z nejčastějších způsobů, kterými válčící země financují své vojenské náklady. Předválečné vilémovské Německo patřilo v tomto směru ke skupině států, jejichž zadlužení v posledních předválečných letech zaznamenalo výrazný nárůst. Zatímco Velká Británie v tomto období svůj dluh snižovala o 5%, v Německu rostlo zadlužení mezi lety 1887-1913 o více než 150%, což bylo nejvíce ze všech válčících států, a jeho dluh dosahoval v roce 1913 celých 44,4 % čistého národního produktu.[45]

Dle německých politických představitelů bylo financování nákladů na zbrojení zvyšováním daňového zatížení nebezpečné. Tento postoj si zachovali i během prvních let samotného válečného konfliktu, kdy zastávali názor, že veškeré náklady války nemají být

[38] Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich, 1915 [online]. Berlin: Statistisches Reichsamt, 1916 [cit. 2014-08-14], s. 340.
[39] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 131.
[40] BALDERSTON, T. (1989): War Finance and Inflation in Britain and Germany, 1914-1918, s. 222.
[41] GOING, M. CH. (1916): German War Finance, s. 515.
[42] FELDMAN, G. (1993): The Great Disorder: Politics, Economics, and Society in the German Inflation, s. 38.
[43] FAIRCHILD, F. (1922): German War Finance - A Review, s. 257.
[44] KUCZYNSKI, R. (1923): German Taxation Policy in the World War, s. 703.
[45] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 133.

placeny z daní obyvatel zatížených konfliktem, nýbrž mají být vyrovnány poraženým státem.[46] Stát tedy od počátku uplatňoval princip „nepřítel musí vše zaplatit.“[47]

Vláda podporovala financování téměř veškerých válečných nákladů a dalších investic prostřednictvím dluhového financování (tzv. *princip Finanzwissenschaft*).[48] Tento způsob financování byl přínosný z hlediska dobývání politické renty, neboť finanční zátěž vládních rozhodnutí nebyla přímo přenášena na obyvatele. Z dlouhodobého hlediska byl ovšem tento princip získávání zdrojů rizikový. Růst vládního zadlužení vedl k růstu financí, které bylo nutné vynakládat na rostoucí úroky a umoření dluhů. S tím bylo spojeno rostoucí riziko insolvence, které následně ovlivňovalo rentabilitu vládních obligací, protože společně s dalšími faktory, mezi které mohu zařadit politickou nestabilitu státu a hrozbu válečného konfliktu, zvyšovalo úvěrové riziko pro potenciální investory. Ceny německých obligací se v tomto období pohybovaly pod cenami obligací britských a jejich výnosnost oscilovala kolem 3–4%.[49] Z toho tedy můžeme vyvodit, že investoři považovali Německo za finančně slabší zemi s vyšším rizikem insolvence. To omezovalo schopnost získávat z těchto zdrojů další finanční prostředky.

1.2.3. Změny v oblasti monetární politiky

Jedním z cílů finančních kruhů se v tomto období stalo zvyšování koncentrace zlaté zásoby v rukou státu a prosazování většího využívání ostatních způsobů platebního styku. S touto myšlenkou sympatizoval i prezident Říšské banky Rudolf Haverstein, pod jehož vedením banka zavedla roku 1906 papírové bankovky v nízkých hodnotách 50 a 20 marek.[50] Do tohoto roku existovaly pouze v hodnotách 1000, 500, 200 a 100 marek.[51] Tyto papírové bankovky se v německé ekonomice objevují už od roku 1876, kdy byla ustanovena Říšská banka, a statut legálního platidla jim byl udělen vyhláškou z roku 1909.[52]

1.3. Vyhodnocení situace před světovou válkou

Německá říše před první světovou válkou projevovala snahu o upevnění svého postavení v Evropě. Cílem Němců bylo dosáhnout takové úrovně hospodářství, aby byli schopni konkurovat světovým ekonomikám a mohli se tak vyrovnat například Velké Británii.

Ačkoliv vykazovalo Německo v letech 1871-1914 růst v oblasti průmyslové výroby,

[46] JINDRA, Z. (1987): První světová válka. vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, s. 200.
[47] CHMELA, L. (1935): O financování války, s. 291.
[48] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 135.
[49] Tamtéž, s. 137-139.
[50] FELDMAN, G. (1993): The Great Disorder: Politics, Economics, and Society in the German Inflation, s. 30.
[51] GOING, M. CH. (1916): German War Finance, s. 514.
[52] FELDMAN, G. (1993): The Great Disorder: Politics, Economics, and Society in the German Inflation, s. 26.

nedokázalo své kapitálové prostředky efektivně alokovat. V porovnání s ostatními státy mělo Německo nízkou míru zahraničních investic, ze kterých by zemi plynul příjem. Vyšší mírou investic za hranice by si také upevňovalo své postavení na ostatních kontinentech, čímž by bylo zajištěno více zdrojů pro období války. Existující zahraniční investice byly vynaloženy z velké části do evropských států, což bylo vzhledem k dalšímu vývoji rizikové. Tento názor potvrzuje skutečnost, že v roce 1914 bylo na základě uzavřeného paktu (tzv. *Alien Enemies Ordinance*) zeměmi Trojdohody zkonfiskováno přibližně 60 % tohoto investičního majetku.[53]

Mohu konstatovat, že političtí představitelé evropských mocností nepovažovali před první světovou válkou Německo za útvar, který by mohl být významným partnerem pro spolupráci na politické úrovni. Možnost spolupráce s Velkou Británií byla navíc ovlivněna přetrvávající rivalitou mezi Německou říší a Francií, která se zachovala z předchozího válečného konfliktu.

Základem problémů v předválečných letech byla rozdrobenost státu. Federativní uspořádání ponechávalo jednotlivým zemím velkou část kompetencí v oblasti některých politik, mezi které patřila také správa daní. Toto uspořádání vedlo k neefektivnímu výběru financí v neprospěch centrální správy. Možnost reformy daňové soustavy byla značně omezena ze strany zástupců spolkových států a socialistické opozice, která odmítala možnost fiskální centralizace. Případná politická agitace by byla rizikem pro politickou stabilitu. Političtí představitelé tak stále zastávali princip dluhového financování investic a projektů (tzv. *Finanzwissenschaft*). Tento způsob financování vedl k rychlému růstu zadlužování, trvale deficitnímu rozpočtu a poklesu důvěry v německé obligace na finančním trhu. Existence vysokého zadlužení v předválečných letech mohla do budoucna ovlivňovat schopnost ekonomiky vstřebávat válečné půjčky. Na rozdíl od Velké Británie a Francie bylo Německo navíc nuceno obchodovat se svými obligacemi na zahraničních trzích. V roce 1913 disponovali zahraniční investoři 20% podílem na celkovém německém veřejném dluhu.[54] V případě konfliktu tak hrozilo, že německá ekonomika bude vystavena stahování zahraničního kapitálu.

Před začátkem války se Němci potýkali s nedostatky v oblasti financí, vojenské připravenosti i politickém uspořádání státu. V závěru této kapitoly je vhodné citovat britského ministra obchodu Winstona Churchilla v jeho memorandu z roku 1909: *„Tyto okolnosti vedou nutně k závěru, že Německo stojí před obdobím velkých vnitřních problémů*.“[55]

[53] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 229.
[54] Tamtéž, s. 136.
[55] Dle FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 142.

2. Válečná finanční politika

Válečný konflikt ovlivňuje ekonomickou situaci zúčastněných států několika způsoby. Na straně příjmové jde o růst zisku pro konkrétní hospodářské subjekty, které se podílí na zásobování účastníků právě probíhající války, a také o případné příjmy z válečné kořisti. Náklady na vedení válečného konfliktu můžeme rozdělit na náklady přímé a nepřímé, přičemž některé z nákladů vznikají před zahájením samotných bojů.[56] Mezi přímé náklady můžeme započítat finance na zabezpečení vybavení fronty, žold vojáků, příspěvky rodinám mobilizovaných, zraněných i padlých, péči o zraněné i zajaté a nepřímé náklady představují dopady na hospodářství státu, do kterých řadíme destrukci výrobního zařízení, náklady na jeho obnovu a ztráty spojené s odchodem pracovních sil z výrobního procesu.[57]

Existuje několik způsobů, kterými je možné financovat náklady vznikající během válečného konfliktu. Josef Gruber tyto zdroje rozděluje do následujících skupin a zdůrazňuje jejich negativní a pozitivní vlastnosti:

- Rozpočtové přebytky z období míru
- Úvěry, válečné půjčky – vydávání státních obligací
- Prodej státního majetku
- Daně
- Válečná kořist[58]

Každý z možných zdrojů financování je dle něj ze své podstaty spojen s vlastními výhodami a riziky. Prodej státního majetku je zatížen nevýhodným postavením, ve kterém se prodejce nachází, případné zvýšení daní je rizikové pro vyvolání společenských nepokojů a sociálních problémů, protože dochází k přenesení válečných nákladů na civilní obyvatelstvo, a válečné půjčky jsou spojeny s rizikem insolvence a s přesouváním zátěže válečných výdajů na budoucí generace.[59] Gerald Feldman tvrdí, že existovaly tři způsoby, kterými bylo reálně možné v Německu financovat válečné náklady, a řadí mezi ně válečné půjčky, daňové příjmy a půjčky ze zahraničí.[60] Část nákladů na mobilizaci byla v Německu také financována z válečného zlatého pokladu, který byl po sjednocení státu převezen z Pruska a měl být uložen v zámku Spandau poblíž Berlína.[61] Tento poklad, který obsahoval válečný zisk z prusko-francouzské války, činil

[56] CHMELA, L. (1935): O financování války, s. 281.
[57] GRUBER, J. (1915) Hospodářské poznámky k válce roku 1914, s. 455.
[58] Tamtéž, s. 458-459.
[59] Tamtéž, s. 458- 460.
[60] FELDMAN, G. (1993): The Great Disorder: Politics, Economics, and Society in the German Inflation, s. 38.
[61] GOING, M. CH. (1916): German War Finance, s. 514.

v posledních předválečných dnech zhruba 60 milionů dolarů ve zlatě (205 milionů marek), protože s blížícím se konfliktem byl postupně navyšován stahováním drahých kovů z oběhu.[62] Následně byl poklad přidělen Říšské bance, která za něj vydala bankovky v trojnásobné hodnotě.[63]

V této části se budu věnovat tomu, jakým způsobem se v německé ekonomice přizpůsobovaly státní příjmy rostoucím nákladům války, která se navzdory očekávání ekonomů a politiků stala světovou totální válkou. Někteří ekonomičtí autoři tohoto období předpokládali, že případná evropská válka bude trvat pouze několik měsíců, což mělo být způsobeno nepříznivou předválečnou finanční situaci válčících stran. Dle Johna Meynarda Keynese vzhledem k povaze majetku mocností *„nemohla válka trvat déle než rok.“*[64] Gerald Feldman ve svém textu upozorňuje, že tvůrci bankovních a měnových zákonů, kteří vytvářeli nařízení pro válečné období, nepředpokládali možnost dlouhého konfliktu.[65] Válka měla být *„krátkým a mimořádným obdobím, které bude vysoce náročné pro všechny sekce života společnosti a bude rychle korunováno vítězstvím.“*[66] Němci navíc vycházeli z modelu financování, který byl založen na podmínkách z roku 1870.[67]

Tato kapitola je rozdělena na dvě části. V první z podkapitol se zaměřím na události, které předcházely vyhlášení války a následovaly bezprostředně po ní. Tématem bude vojenská mobilizace Německa a přechod na válečnou finanční politiku. V druhé části se zaměřím na dvě oblasti, které bývají v příslušných historických materiálech často označovány za příčiny německého válečného selhání. Jedná se o daňovou soustavu a válečnou monetární politiku. Nastíním zde dopady války na německý průmysl a v závěrečné podkapitole se budu věnovat komparaci válečných politik Německa a Velké Británie během první světové války.

[62] CHMELA, L. (1935): O financování války, s. 290.
[63] GRUBER, J. (1915) Hospodářské poznámky k válce roku 1914, s. 460.
[64] Dle FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka. Praha: Dokořán, 2004, s. 279.
[65] FELDMAN, G. (1993): The Great Disorder: Politics, Economics, and Society in the German Inflation, s. 35.
[66] FAIRCHILD, F. (1922): German War Finance - A Review, s. 258.
[67] GROSS, S. (2009): Confidence and Gold: German War Finance 1914-1918. Central European History [online]. 2009, roč. 42, č. 2, s. 223-252 [cit. 2014-08-08], s. 227.

2.1. Válečná mobilizace Německa

Německý finanční trh se krátce po atentátu v srbském Sarajevu nacházel ve stabilní situaci a někteří z úředníků Říšské banky byli toho názoru, že je situace vhodná na to, aby došlo k dalšímu zvyšování bankovních rezerv.[68]

Nejprve reagovala na nestabilní situaci v Evropě burza cenných papírů, avšak k razantnímu propadu hodnoty cenných papírů došlo teprve den po zaslání rakouského ultimáta Srbsku, které bylo odesláno 23. července 1914,[69] a obchod na německé burze byl pozastaven až po vyhlášení války Rakouska Srbsku 29. července, kdy v reakci na válečný konflikt začali zahraniční věřitelé se stahováním svého investičního kapitálu.[70]

V Německu civilní obyvatelstvo zareagovalo snahou o stahování svého majetku z bankovních ústavů a výměnou papírových bankovek za zlato a stříbro, což snížilo hodnotu zlatých rezerv během krátkého období o 163 milionů marek.[71] Z tohoto důvodu musela centrální banka neprodleně zavést opatření, která zabraňovala dalšímu snižování zlatých rezerv způsobeným tzv. „runem na bankovní ústavy." Bylo proto vydáno veřejné prohlášení: *„S vyhlášením zákona z roku 1909 učinila centrální banka z papírových bankovek legální platidlo, neexistuje proto důvod k tomu, aby byly nadále směňovány za zlato."*[72] Banka tímto s okamžitou platností pozastavila výměnu bankovek za drahé kovy.

Německo vstoupilo do války na straně Trojspolku 1. srpna 1914 a na rozdíl od Velké Británie disponovalo množstvím plánů pro případ válečného konfliktu.[73] To bylo potvrzeno Karlem Helfferichem v jeho řeči v březnu roku 1915.[74] Z tohoto důvodu bylo možné během krátkého časového úseku vypracovat plán financování válečné fronty. Dne 4. srpna 1914 byly Říšské radě předloženy návrhy, které upravovaly mincovní zákony a zákony cedulové banky, které měly nahradit moratorium, ke kterému přikročila většina ostatních států.[75] V prvních válečných dnech došlo k následujícím změnám v monetární politice: Byla oficiálně zastavena směnitelnost pokladničních poukázek za zlato, aby bylo omezeno riziko vývozu kovů ze země, a kovy měly být naopak stahovány z oběhu ve prospěch zlatých rezerv, které měly z jedné třetiny

[68] FELDMAN, G. (1993): The Great Disorder: Politics, Economics, and Society in the German Inflation, s. 31.
[69] CHICKERING, R. a HARRISON, M. (2014): Imperial Germany and the Great War, 1914-1918, s. 4.
[70] GOING, M. CH. (1916): German War Finance, s. 517.
[71] FELDMAN, G. (1933): The Great Disorder: Politics, Economics, and Society in the German Inflation, s. 32.
[72] Dle GOING, M. CH. (1916): German War Finance, In The Journal of Political Economy, s. 518.
[73] Tamtéž, s. 513.
[74] Dle FAIRCHILD, F. (1922): German War Finance - A Review, s. 257.
[75] Změny v monetární politice viz. GROSS, S. (2009): Confidence and Gold: German War Finance 1914-1918, s. 227.

krýt nově emitované bankovky.[76] Neoficiálně k tomu přistoupila Říšská banka už 1. srpna 1914 výše zmíněným prohlášení. Došlo také k založení úvěrového úřadu (tzv. *Darlehenskassen*). Tyto úřady poskytovaly finance soukromému i veřejnému sektoru a měly v kompetenci emitování vlastních bankovek (tzv. *Darlehenskassascheine*), které měly podobnou funkci jako zlaté rezervy centrální banky.[77] To znamená, že mohly být využívány jako krytí pro emitování nových bankovek. Při třetinovém krytí mohly být na základě jedné „bankovky" úvěrového úřadu v portfoliu centrální banky emitovány další tři bankovky. Říšské bance bylo dále umožněno vydávat krátkodobé státní dluhopisy (tzv. *Schatzanweisungen*), u kterých rozsah emise nepodléhal žádné kontrole, a pátým bodem bylo zrušení daně, kterou byla zatížena emise přesahující třetinové krytí.[78]

Zavedení hlavních finančních zákonů bylo doplněno vydáním dalších jedenácti nařízení z oblasti hospodářství a aktem, který umocňoval Spolkovou radu k tomu, aby mohla upravovat státní hospodářství a finance bez konzultace s Říšským sněmem.[79]

Z těchto kroků je patrné, že německá vláda prozatím odmítala pokrýt válečné výdaje zvýšením příjmů z vybraných daní. Základem mělo být nadále financování válečnými úvěry. Fred Fairchild shrnuje základní systém válečného financování do tří bodů: v Německu byla zachována běžná pravidla pro tvorbu úspor obyvatel, tyto úspory měly být následně odčerpávány krátkodobými cennými papíry a každých šest měsíců měl být nezaložený dluh umořen dlouhodobou válečnou půjčkou.[80] Vnitřní a zahraniční půjčky v konečném důsledku pokrývaly většinu finančních potřeb války, přičemž zhruba 69 % tvořily vnitřní půjčky a 14 % spadalo pod půjčky zahraniční.[81] Jak jsem zmínila v předešlé kapitole, němečtí vládní představitelé operovali s myšlenkou, že vzniklý státní dluh bude po válce financován především ze strany poražených mocností. Tvrdili, že *„iniciátoři této války (nikoliv my) na sebe přenesli zátěž mnoha miliard, která se s nimi potáhne po desetiletí."*[82]

Přijetím těchto opatření ze dne 4. srpna 1914 byla umožněna rozsáhlejší emise peněz, než tomu bylo v předchozích letech, neboť jejich vydání bylo podloženo nejen zlatými rezervami, které v roce 1914 dosahovaly celkové výše 2,09 bilionu marek,[83] ale také vydanými bankovkami úvěrových úřadů (tzv. *Darlehenskassascheine*). De facto došlo k pozastavení zlatého standardu

[76] FELDMAN, G. (1993): The Great Disorder: Politics, Economics, and Society in the German Inflation, s. 26-37.
[77] FAIRCHILD, F. (1922): German War Finance - A Review, s. 253.
[78] FELDMAN, G. (1993): The Great Disorder: Politics, Economics, and Society in the German Inflation, s. 26-37.
[79] Tamtéž, s. 26.
[80] FAIRCHILD, F. (1922): German War Finance - A Review, s. 251.
[81] JINDRA, Z. (1987): První světová válka. vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, s. 200.
[82] Dle HARDACH, G. (1981): The First World War, 1914-1918 [online]. vyd. 1. Berkeley: University of California Press, 1981 [cit. 2014-08-08], s. 157.
[83] GOING, M. CH. (1916): German War Finance, s. 529-530.

v německé ekonomice, ke kterému země přistoupila v době svého vzniku v roce 1871, kdy podpořila britský plán pravidel monetární politiky.[84] Vysoká míra zlatých rezerv měla do budoucna pouze udržovat důvěru obyvatel v bankovky vydávané Říšskou bankou.[85] Prezident banky Rudolf Havenstein se k tomu vyjádřil následovně: *„Dokud budu v čele Říšské banky, žádné zlato neopustí její trezory. Důvěru veřejnosti lze udržovat jen skrz třetinové krytí, zlato proto musí zůstat na svém místě.*“[86]

Němci se tedy vypořádali s potřebou zvýšení příjmů zavedením nového systému úvěrů, úpravou monetárního systému a zrušením směnitelnosti papírových bankovek za drahé kovy. Svými rozhodnutími v oblasti monetární politiky však otevřeli do budoucna nový problém. William Grenfell Max-Müller označoval úvěrové úřady za „hrob“ pro německou finanční stabilitu.[87] Myslím si, že tyto změny provedené v monetární legislativě skutečně lze označit za základ budoucího znehodnocování domácí měny. Jednalo se o zákony, které centrální bance umožňovaly zahájit neřízenou expanzivní měnovou politiku, která v konečném důsledku vedla během války k poklesu hodnoty domácí měny o 40%[88] a růstu cenové hladiny v důsledku probíhající inflace, která byla způsobena nadměrnou emisí peněz v ekonomice.

Během prvních měsíců války bylo vynaloženo celkem 4,5 miliardy marek, které si vyžádaly investice do průmyslu, obchodu, zemědělství a další výdaje spojené s přechodem na válečnou ekonomiku.[89] Část financí byla získána diskontováním vládních dluhopisů, které následně odkupovala Říšská banka. V tomto období také došlo k převedení německého válečného pokladu v hodnotě 205 milionů marek do zlatých rezerv centrální banky (viz Tabulka č. 3). V prvním týdnu po vyhlášení války lze pozorovat pokles zlatých rezerv, který byl způsoben směňováním papírových bankovek za drahé kovy. Po převedení zlatého pokladu do portfolia banky a pozastavení směnitelnosti bankovek se v období od 31. července do 7. srpna rezervy zvýšily o 224,4 milionů marek, aby zde sloužily jako krytí pro další eskontování bankovek. Z uvedených údajů lze vyčíst také změny v množství cenných papírů vlastněných centrální bankou. Do 31. července došlo k nárůstu o 77% na částku 2 081,1 milionů marek. Toto zvýšení představuje výše zmiňovaný odkup krátkodobých vládních dluhopisů v prvních dnech války.

[84] FELDMAN, G. (1993): The Great Disorder: Politics, Economics, and Society in the German Inflation, s. 28.
[85] GOING, M. CH. (1916): German War Finance, s. 514.
[86] Dle FELDMAN, G. (1993): The Great Disorder: Politics, Economics, and Society in the German Inflation, s. 44.
[87] Dle GROSS, S. (2009): Confidence and Gold: German War Finance 1914-1918, s. 223.
[88] CHMELA, L. (1935): O financování války, s. 293.
[89] GOING, M. CH. (1916): German War Finance, s. 526.

Tabulka č. 3 Změny v rozpočtu Říšské banky v létě roku 1914 (v milionech marek)

	23. července	31. července	7. srpna	15. srpna
Celkové rezervy	1 691,4	1 528,0	1 596,6	1 590,2
Zlaté rezervy	1 356,9	**1 253,2**	**1 477,6**	1 508,5
Státní pokladniční poukázky	65,5	33,4	96,7	126,8
Poukázky jiných bank	40,1	11,5	22,8	31,8
Směnky a šeky	**750,9**	**2 081,1**	3 737,1	4 426,0
Půjčky se zajištěním	50,2	202,2	226,3	181,0
Akcie	330,8	396,6	194,2	200,6
Ostatní aktiva	200,4	218,1	237,7	222,0

Zdroj: GOING, M. CH. (1916): German War Finance, In The Journal of Political Economy, roč. 24, č. 6 (Jun., 1916), s. 527.

2.1.1. Růst zadlužování

V Německu bylo vypsáno v průběhu války celkem devět rozsáhlých půjček, které byly emitovány každý půlrok a v konečném důsledku vynesly částku téměř 98 miliard marek.[90] Tímto obnosem bylo možné pokrýt celých 57 % veškerých válečných výdajů.[91]

První válečná půjčka v hodnotě 4,460 miliard marek[92] byla vypsána krátce po začátku konfliktu. Byla složena z konsolidační půjčky a poukázek s dobou splatnosti dva roky a současnicí ji označovali jako poměrně úspěšnou.[93] Získání samotné peněžní částky však nebylo konečným důsledkem. Vzhledem k tomu, že téměř čtvrtina byla financována bankovkami, které vznikly u úvěrových úřadů, umožnila tato půjčka také emitování dalších peněz, ředění peněžní zásoby a následný růst peněžní hladiny. Říšská banka i centrální vláda tedy vědomě ohrožovaly „zdraví“ své měny eskontováním nových bankovek a bankovní monetizací státního dluhu. I když přebytečná měna může být v takových případech odčerpávána prodejem obligací veřejnosti a vyšší úrovní zdanění, v Německu nedocházelo k dostatečnému stahování měny ani jedním z těchto dvou způsobů. Ačkoliv se vláda pokoušela část peněz odčerpat prodejem dlouhodobých válečných dluhopisů veřejnosti, nebyla schopná pokrýt celkový nesplacený dluh. Výnos z prvních čtyř dlouhodobých válečných půjček převyšoval hodnotu krátkodobých obligací, ale od páté půjčky byla výše zisku nedostatečná.[94] Postupně tak docházelo k růstu nezaloženého dluhu (tzv. *floating debt*), který se do roku 1917 z více než poloviny nacházel v rukou Říšské

[90] FAIRCHILD, F. (1922): German War Finance - A Review, s. 247.
[91] JINDRA, Z. (1987): První světová válka, s. 201.
[92] GOING, M. CH. (1916): German War Finance, s. 535.
[93] GRUBER, J. (1915) Hospodářské poznámky k válce roku 1914, s. 461.
[94] HARDACH, G. (1981): The First World War, 1914-1918, s. 160.

banky.[95] Celkový monetizovaný nezaložený dluh za čtyři fiskální roky dosáhl výše 12 550 milionů marek, což představovalo přibližně 13,2 % celkové hodnoty dluhu.[96] Na problém existence „nezdravých" peněz v ekonomice válčících států upozorňovali i němečtí zástupci Univerzity Karlovy[97]. Profesor Arthur Spiethoff a dvorní rada pražské finanční prokuratury Meisel varovali, že po válce bude nutné odstranit z ekonomiky nekryté papírové peníze, pokud se německé finance nemají potýkat s problémy.[98]

Úspěšnost financování dluhem byla závislá na postoji civilního obyvatelstva. Dluhové financování mohlo být úspěšné, jen pokud občané „*měli důvod věřit vítězství Německa a existenci budoucího velkého odškodnění od poražených mocností*."[99] Systém financovaný zadlužováním a eskontem nových bankovek vedl k růstu cenové hladiny, což v konečném důsledku odčerpávalo část důchodu od obyvatel ve prospěch státních zájmů. Vzhledem k tomu, že dopady dluhového financování nevykazovaly okamžitý vliv na život obyvatel, existovalo zde riziko, že bude využíváno ve větším rozsahu, než bylo v dané ekonomice vhodné.

Pro ilustraci uvádím číselné údaje týkající se souhrnného zadlužení státu a jednotlivých spolkových zemí v tomto období (viz Tabulka č. 4).

Tabulka č. 4 Růst dluhu v říši a jednotlivých spolkových státech (v milionech marek)

	Říše	**Spolkové země**	**Celkem**
1914	5 202	16 841	22 043
1915	16 715	17 608	34 323
1916	39 496	17 981	57 477
1917	68 877	18 242	87 119
1918	104 944	20 579	125 523
1919	156 092	22 958	**179 050**

Zdroj: BALDERSTON, T. (1989): War Finance and Inflation in Britain and Germany, 1914-1918. The Economic History Review, New Series, roč. 42, č. 2 (May 1989), s. 227.

Společný dluh jednotlivých států osciloval kolem 20 miliard marek. Dluh říše vykazoval rychlý růst. V roce 1918 dosahovalo celkové zadlužení částky 179 050 milionů marek, z čehož 87 % připadalo na Německou říši a 13 % na spolkové země. Dluhové financování bylo možné pouze do okamžiku, kdy celkové měsíční náklady války dosahovaly maximální výše 2 miliard

[95] FELDMAN, G. (1993): The Great Disorder – politics, economics, and society in the German Inflation, s. 38.
[96] BROADBERRY, S. a HARRISON, M. (2005): The economics of World War I..Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 62.
[97] Tehdy Univerzita Karlo-Ferdinandova.
[98] Dle GRUBER, J. (1915) Hospodářské poznámky k válce roku 1914, s. 513-514.
[99] GROSS, S. (2009): Confidence and Gold: German War Finance 1914-1918, s. 223.

marek, ale během třetího roku války tyto náklady začaly dosahovat téměř 3 miliard marek a v posledním roce války už výdaje dosáhly 5 miliard marek.[100] V důsledku toho začalo docházet k neustálému růstu nezaloženého dluhu, který do čtvrté válečné půjčky a vytvoření Hindenburgova válečného plánu rostl relativně pomalu,[101] ale v roce 1918 už dosahoval výše 24,9 miliard marek.[102]

2.2. Válečné finance

2.2.1. Daňový soustava

Fred Fairchild konstatuje, že hlavní slabinou německé válečné politiky, která vedla k ekonomickému zhroucení státu a vyvolání největší inflace v dějinách, byla nedostatečná úprava daňové politiky v Německu.[103] Tyto domněnky posílilo v letech 1933–1945 počínání Třetí říše v této oblasti, kdy došlo k výraznějšímu zdaňování.[104]

Světová válka byla bezpochyby událostí, která výrazně zatížila finanční situaci všech zúčastněných zemí (viz Tabulka č. 5).

Tabulka č. 5 Vývoj celkových výdajů válčících států (v milionech dolarů)

	Německo	**Velká Británie**
1914/1915	2 920	2 493
1915/1916	5 836	7 195
1916/1917	5 609	10 303
1917/1918	8 578	12 704
1918/1919	9 445	12 611
Celkem	**32 388**	**45 307**

Zdroj: FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka. Praha: Dokořán, 2004, s. 282.

Theo Balderston ovšem ve své práci upozorňuje, že v případě Německa v posledních letech navíc pravděpodobně docházelo ke zkreslování údajů.[105] Niall Ferguson také připouští nepřesnosti v uváděných hodnotách z důvodu propadu německé marky vůči americkému dolaru v posledních letech války.[106] Maximálního objemu výdajů dosáhl německý státní rozpočet v roce

[100] KUCZYNSKI, R. (1923): German Taxation Policy in the World War, s. 782.
[101] GROSS, S. (2009): Confidence and Gold: German War Finance 1914-1918, s. 232.
[102] BROADBERRY, S. a HARRISON, M. (2005): The economics of World War I., s. 62.
[103] FAIRCHILD, F. (1922): German War Finance - A Review, s. 257.
[104] BALDERSTON, T. (1989): War Finance and Inflation in Britain and Germany, 1914-1918, s. 223.
[105] Tamtéž, s. 225.
[106] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 288.

1917, kdy celkové veřejné výdaje dosahovaly 76 % národního produktu.[107] Tento vysoký nárůst výdajů mezi lety 1917–1918, který byl způsoben finanční náročností Hindenburgova plánu, se stal podmětem pro otevření diskuse o možný úpravách zdanění v poválečném období.[108]

Pro tuto podkapitolu je zásadní způsob, kterým v jednotlivých ekonomikách docházelo k financování těchto nákladů. Potvrzují data teorii, že Německo vykazovalo oproti ostatním zemím velmi nízký podíl veřejných zdrojů na financování válečných nákladů? Pokud využijeme dostupné údaje (viz Tabulka č. 6), vidíme, že tento rozdíl ve skutečnosti nebyl tak markantní, aby mohl významně ovlivnit postavení státu a výsledek války.

Tabulka č. 6 Vývoj celkových nákladů a běžných příjmů v Říši (v milionech marek)

	Celkové náklady			Běžné příjmy			
Fiskální rok:	**Říše**	**Státy**	**Součet**	**Říše**	**Státy**	**Součet**	**Celkový deficit**
1914/15	8 778	3 886	12 664	2 323	3 273	5 596	-7 068
1915/16	25 803	3 494	29 297	1 442	3 237	4 679	-24 618
1916/17	27 839	3 629	31 468	2 040	3 816	5 856	-25 612
1917/18	49 277	5 880	55 157	4 558	4 327	8 885	-46 272
1918/19	58 694	7 041	65 735	3 663	3 693	7 356	-58 379
Celkem	**170 391**	23 930	194 321	**14 026**	18 346	32 372	-161 949

Zdroj: BALDERSTON, T. (1989): War Finance and Inflation in Britain and Germany, 1914-1918. The Economic History Review, New Series, roč. 42, č. 2 (May 1989), s. 225.

Celkové náklady za toto období činily 170 391 milionů marek, zatímco běžné příjmy, které zahrnují vybrané daně a přebytky státních podniků, dosahovaly pouze výše 14 026 milionů marek. Z toho vyplývá, že běžné příjmy státu v prvním fiskálním roce války dokázaly pokrýt 26,5 % nákladů. V posledním roce už jejich hodnota činila pouze 6,2 % výdajů. V průměru tak bylo možné z běžných státních příjmů financovat přibližně 8,2 % celkových nákladů. Pokud započítám konsolidované náklady a příjmy, pak podíl běžných příjmů na celkových nákladech stoupne na 16,7 %, zatímco v případě Velké Británie podíl běžných příjmů na celkových výdajích činil zhruba 26,2 %.[109]

Problém v otázce daní, který si stát zachoval z předválečných let, se stále vyskytoval v problematice flexibility úprav daňové soustavy. V prvních třech letech války v Německu nedocházelo ke změnám v rozsahu zdanění,[110] zatímco ve Velké Británii přistoupil Lloyd

[107] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 281.
[108] GROSS, S. (2009): Confidence and Gold: German War Finance 1914-1918, s. 247.
[109] BALDERSTON, T. (1989): War Finance and Inflation in Britain and Germany, 1914-1918, s. 225.
[110] FAIRCHILD, F. (1922): German War Finance - A Review, s. 258

George ke zvýšení daně pro vysokopříjmové skupiny a daně z příjmu už v listopadu roku 1914.[111] V německé vládě se v tomto období zřejmě projevuje neochota k tomu, aby došlo k růstu zdanění u vrstev s vysokými příjmy. Během stejného časového období se příjem z daní v Německu zvýšil dvojnásobně, zatímco ve Velké Británii, jejímž cílem bylo pokrytí běžných výdajů a nákladů na správu válečných půjček z příjmů běžného rozpočtu, byl zaznamenán čtyřnásobný nárůst.[112] Flexibilitu německé daňové politiky stále snižovali představitelé jednotlivých spolkových států, kteří se obávali toho, že výsledky válečné politiky přetrvají i do poválečných let. Druhou skupinou, která se pravděpodobně stavěla proti zvyšování daní v zemi, byli podnikatelé, kterým za války rostl zisk. První návrhy na úpravu německého zdanění se objevily v březnu roku 1915, jak jsem již zmínila, ale byly zamítnuty. Ministr financí Karl Helfferich ve svém projevu z 10. března 1915 uvedl: *„Federální vláda věří, že by nemělo docházet ke zvyšování břemena války zaváděním nových daní a zvyšováním současných*."[113] K průlomu strnulosti systému došlo až v roce 1916,[114] kdy byla zavedena daň z válečného zisku, obratu a byly upraveny některé z nepřímých daní uvalených na tabák, poštovní a telegrafickou komunikaci, nápoje a další komodity.[115] Toto navýšení vyneslo rozpočtu 4,8 miliard marek.[116] Helfferichův nástupce reagoval v roce 1917 na zvyšující se zadlužení novými požadavky na úpravu daní (daně z uhlí, dopravy a doplňku k válečné dani), které, jak píše Robert Kuczynski, byly více odpovídající situaci země, avšak stále nebyly dostačující pro zajištění současných potřeb státu.[117] V samém závěru války ministr požadoval v Říšském sněmu nové úpravy tabákové daně, korporativní daně ze čtvrtého roku války, daň z uměle připravených nápojů, kávy, čaje a dalších pochutin, rozšíření burzovních poplatků a zavedení monopolu na lihoviny.[118] Od počátku byl výběr přímých daní náchylný na projevy oportunistického chování obyvatel, kterým bylo umožněno platit daně válečnými dluhopisy.[119] Proto byl v roce 1918 ustanoven Říšský finanční dvůr (tzv. *Imperial Finance Court*), který se měl podílet na zvýšené kontrole výběru cel a daní.[120] Dle mého názoru se k tomuto opatření měli političtí představitelé Německé říše uchýlit dříve.

[111] CAPIE, F. a WOOD G. E. (2012): Money over two centuries: selected topics in British monetary history [online]. vyd. 1. Oxford: Oxford University Press, 2012 [cit. 2014-08-08], s. 86.
[112] CHMELA, L. (1935): O financování války, s. 292.
[113] Dle KUCZYNSKI, R. (1923): German Taxation Policy in the World War, s. 764.
[114] V tomto roce se ministrem financí stal Count Roedern.
[115] FELDMAN, G. (1993): The Great Disorder – politics, economics, and society in the German inflation, s. 41.
[116] KUCZYNSKI, R. (1923): German Taxation Policy in the World War, s. 765.
[117] Tamtéž, s. 772-775.
[118] Viz Příloha č. 1.
[119] FELDMAN, G. (1993): The Great Disorder – politics, economics, and society in the German inflation, s. 42.
[120] HARDACH, G. (1981): The First World War, 1914-1918, s. 158.

Příjem německého rozpočtu z daňové politiky činil během čtyř válečných fiskálních let 1914-1918 celkem 18,169 milionů marek, přičemž 72 % těchto příjmů pocházelo z posledních dvou válečných let.[121]

2.2.2. Monetární politika

Theo Balderston ovšem nepovažuje rozdílný přístup k daním za hlavní příčinu nesourodého vývoje a za zásadní problém německé válečné ekonomiky označuje způsob, kterým byl v Německu financován deficit.[122] V celém sledovaném období docházelo k rychlému nárůstu monetární báze, což ovlivňovalo celkovou peněžní hladinu v zemi (viz Tabulka č. 7).

Tabulka č. 7 Vývoje měnové báze v Německu a Velké Británii (v milionech)

	Monetární báze				**Peněžní zásoba**			
	Německo		**Velká Británie**		**Německo**		**Velká Británie**	
	marky	**nárůst (%)**	**libry**	**nárůst (%)**	**marky**	**nárůst (%)**	**libry**	**nárůst (%)**
31. prosince 1913	7 223		259		17 233		1 154	
31. prosince 1914	10 157	**41**	367	**42**	19 514	13	1 329	15
31. prosince 1915	11 918	17	359	-2	23 175	19	1 434	8
31. prosince 1916	15 912	34	419	17	29 202	26	1 655	15
31. prosince 1917	24 789	56	471	12	43 801	50	1 939	17
31. prosince 1918	43 608	76	624	32	66 359	52	2 429	25

Zdroj: BALDERSTON, T. (1989): War Finance and Inflation in Britain and Germany, 1914-1918. The Economic History Review, New Series, roč. 42, č. 2 (May 1989), s. 237.

Z uvedených údajů je zřejmé, že v prvním válečném roce vykazovala stejný vývoj i Velká Británie. Do roku 1914 vzrostla v obou zemích měnová báze přibližně o 40%. Příčina tohoto nárůstu spočívala v okamžité potřebě velkých finančních částek pro mobilizaci. Zatímco ve Velké Británii došlo v následujících letech ke snížení procentuálního nárůstu báze, Německo si s výjimkou roku 1915 zachovalo vysoké hodnoty růstu po celé válečné období. To mohlo být dle Thea Balderstona způsobeno stále větší závislostí státu na nezaloženém dluhu, protože s rostoucím zadlužením státu dochází k poklesu ochoty obyvatel k odkupování dlouhodobých válečných obligací.[123] Neexistence dostačující poptávky na trhu tedy vedla k tomu, že dluh byl monetizován přímo centrální bankou. Proto nedocházelo k odčerpávání měny z oběhu a pravidla vytvořená v srpnu roku 1914 dál podporovala rychlou monetární expanzi. Během války rostla ročně monetární báze v průměru o 45% a množství peněz v oběhu o 32% (viz Tabulka č. 7).

[121] Viz Příloha č. 1.
[122] BALDERSTON, T. (1989): War Finance and Inflation in Britain and Germany, 1914-1918, s. 241-242.
[123] Tamtéž, s. 238.

V konečném důsledku tedy vedla neschopnost finančního trhu absorbovat válečné půjčky veřejného sektoru k posilování rostoucí inflace, která byla do konce války omezována pouze kontrolou cen.[124] Dopad cenových stropů můžeme posoudit při porovnání nárůstu monetární báze a cen na trhu. Do roku 1918 vzrostly velkoobchodní ceny o 43%, cena koše stálého zboží se více než zdvojnásobila, ale monetární báze v tomto období vzrostla šestkrát.[125] Množství bankovek v oběhu se zvýšilo do roku 1918 o 599%.[126] Reálna hodnota peněz stoupla během války o 8,5 miliardy.[127] Po zavedení regulačních opatření, která využívali němečtí političtí představitelé během války, například cenové stropy, se důsledky jejich monetární politiky neprojevovaly tak, jak by tomu bylo v období, kdy trh nebyl zatížen vládní regulací a nedocházelo ke zkreslení jeho indikátorů. Dopady monetární expanze se na trhu projevily v plném rozsahu až v poválečné ekonomice.

[124] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 281.
[125] BROADBERRY, S. a HARRISON, M. (2005): The economics of World War I., s. 63.
[126] GROSS, S. (2009): Confidence and Gold: German War Finance 1914-1918, s. 235.
[127] WEBB, S. (1986): Fiscal News and Inflationary Expectations in Germany After World War I. The Journal of Economic History [online]. 1986, roč. 46, č. 3 [cit. 2014-08-08], s. 778.

2.2.3. Zhodnocení hospodářské situace během války

Německá ekonomika vykazovala před první světovou válkou značný rozvoj v mnoha oblastech výroby, avšak během války utrpěla značný pokles v průmyslu i zemědělství (viz Tabulka č. 8). Již v roce 1914 Erich von Falkenhayn varoval vládu, že vojenská výroba je v porovnání s ostatními zeměmi v takovém postavení, že jediným řešením války budou diplomatické dohody mezi státy.[128]

Tabulka č. 8 Produkce vybraných druhů zboží v Německu (v procentech)

	1913	1914	1915	1916	1917	1918
Těžba	100	84	78	86	90	83
Železo a ocel	100	78	68	61	83	53
Stavební materiál	100	88	69	59	58	35
Textil	100	87	65	27	22	17
Neželezné kovy	100	89	72	113	155	234
Stavba domů a bytů	100	68	30	10	4	4
Cereálie	100	88	71	72	49	57

Zdroj: BROADBERRY, S. a HARRISON, M. (2005): The economics of World War I..Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 49.

Národní příjem dle Friedricha-Wilhelma Henninga poklesl zhruba o 18% proti předválečnému období, v roce 1918 dosáhl hodnoty 49,5 miliardy marek.[129] Po té, co Velká Británie vstoupila do války, se potvrdily obavy z vlivu britské námořní blokády na německý obchod. Do roku 1915 klesl import zboží a surovin na 40-60 % své předválečné úrovně, protože němečtí obchodníci byli donuceni zaměřit se pouze na Baltské moře, a export klesl během války ještě o něco více.[130] Nejzávažnějším důsledkem britské námořní blokády byl téměř padesátiprocentní pokles produkce pšenice, což bylo způsobeno omezením importu zemědělských hnojiv.[131] Tento pokles, který byl následovaný snížením produkce mouky a nedostatkem krmiva pro živočišnou výrobu, podpořil potravinovou krizi, která propukla po zpřísnění obchodní blokády Německa po roce 1916, kdy bylo zamezeno obchodu s neutrálními státy, které do té doby nahrazovaly část importu z nepřátelských zemí.[132]

[128] Dle BROADBERRY, S. a HARRISON, M. (2005): The economics of World War I., s. 44.
[129] Dle Tamtéž, s. 44.
[130] Tamtéž, s. 51.
[131] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 225-229.
[132] BROADBERRY, S. a HARRISON, M. (2005): The economics of World War I., s. 58.

2.3. Komparace válečné politiky Velké Británie a Německa

V jednotlivých podkapitolách této práce jsem uváděla vedle německých monetárních a fiskálních dat také britské hodnoty ve zkoumaných oblastech finanční politiky. V této podkapitole se pokusím o shrnutí a analýzu veškerých poznatků o rozdílech ve válečných ekonomikách těchto zemí.

Velká Británie vstupovala do válečného konfliktu bez plánů, kterými by se mohla řídit při správě svého válečného hospodářství. Z tohoto důvodu většina rozhodnutí ohledně fiskální politiky vznikala improvizovaně na základě aktuálních potřeb. Výhodou státu bylo centrální řízení těchto politik, které nepodléhalo vlivu menších územních celků. Oproti tomu němečtí státníci více operovali s existencí rizika vzniku válečného konfliktu na evropském území. Vlastnili množství vypracovaných plánů na mobilizaci a vedení válečných financí, čímž Německu umožnili velmi rychlé uvedení prostředků a vojenských sil do pohotovosti.

Oba státy se musely vypořádat s problémy ve válečném hospodářství. Na straně Německa docházelo k chybnému rozdělování zakázek dle počtu obyvatel ve spolkových zemích, regulace výroby způsobovala nadměrný růst příjmů pro velkopodnikatele a nastavení cenových stropů v roce 1915 vedlo k vytvoření velkého černého trhu, který nebyl potlačen ani zavedenými kontrolami.[133] Velká Británie vykazovala nedostatečnou informovanost státníků při zajišťování zásobování fronty.[134]

Světová válka znamenala pro oba státy velký růst nákladů (viz Tabulka č. 5). Způsob, jakým jejich vlády náklady financovaly, byl v některých ohledech odlišný. V obou zemích došlo v počátečním roce k prudkému nárůstu monetární báze (viz Tabulka č. 7) v důsledku okamžité potřeby velkého množství financí pro vojenskou mobilizaci. Zatímco Velká Británie v dalších letech růst monetární báze omezila, Německo pokračovalo v trendu vysokého růstu. Z toho vyplývá, že britští političtí představitelé se obávali opatřeních, která by vedla ke zvyšování množství peněz v oběhu. To můžeme vidět na velikosti nárůstu měnové zásoby, který na konci války v Německu dosahoval více než 50%, zatímco ve Velké Británii byla jeho hodnota pouze 25% (viz Tabulka č. 7)

Sklon německých politiků k tomu, aby k vyrovnání válečných účtů došlo až po ukončení bojů, ukazuje také rozdílný postoj zemí v oblasti daňové politiky. V Německu odmítala vláda v prvních letech války upravovat daňové sazby a přenášet tak náklady konfliktu na civilní

[133] BROADBERRY, S. a HARRISON, M. (2005): The economics of World War I., s. 58.
[134] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 233.

obyvatelstvo.[135] Vzhledem k větší centralizaci rozhodovacích pravomocí byla Velká Británie v tomto ohledu schopna flexibilnějších reakcí na potřeby války.

Leopold Chmela uvádí, že Velká Británie financovala zhruba 18,4 % svých výdajů z veřejných příjmů a 81,6 % z půjček, zatímco Německo 75 % nákladů financovalo z daní a půjček a 1/3 pocházela z eskontování nových bankovek.[136] Německo se v prvních třech letech války potýkalo s poklesem příjmů z daní. K propadu hodnoty vybrané částky došlo už v prvním fiskálním roce 1914 a o rok později už příjem z daní vykazoval snížení o 34% oproti předválečnému roku 1913.[137] Velká Británie naopak své příjmy akumulovala. Pokud porovnáme jednotlivé roční příjmy z daní v tomto období, zjistíme, že Velká Británie vykazovala rychlejší růst daňových příjmů, než tomu bylo v Německu. Velká Británie měla ve fiskálním roce 1913 příjem 3,3 miliardy, v roce 1914 3,9 miliardy, následující rok 5,9 miliardy, v roce 1916 došlo k téměř dvojnásobnému zvýšení na 10,6 miliardy marek a v posledním fiskálním období války vykazovala příjem 16,1 miliardy marek.[138] Německo vykazovalo v tomto období pokles příjmu z daní v hodnotě 169 milionů marek. V roce 1913 byl příjem státu 1, 660 miliardy marek a o tři roky později pouhých 1,491 miliardy marek.[139] Pokud porovnáme celkové výnosy daňové politiky z let 1914–1918, Velká Británie disponovala příjmem téměř trojnásobným proti daňovému příjmu Německa. Během válečného období získala 49 miliard marek, zatímco Německo pouhých 18,169 milionů marek, což německý ministr financí omlouval následovně: *„Je možné ve stejné době provádět dobrou úvěrovou a daňovou politiku? Mně se to zdá nemožné*.“ [140]

Úspěšnost úvěrové politiky v Německu je ovšem diskutabilní. Obyvatelé sice nebyli zatíženi rozsáhlým zdaněním, ale docházelo k výraznému zadlužování celé ekonomiky. Jak tvrdí Robert Kuczynski, není pochyb o tom, že pozitivní přínosy německé úvěrové politiky nedokázaly převýšit nedostatky německé daňové politiky.[141] Pokud budeme vycházet z rozdělení nákladů, které tento autor využívá, pak byl německý způsob financování neefektivní, protože Velká Británie kryla výnosem z daní náklady běžného rozpočtu, běžné náklady na armádu a úroky z válečných půjček. Německo výnosem z daní financovalo pouze náklady běžného rozpočtu a tu část úroků z válečných půjček, která nebyla pokryta novými úvěry.[142] Velká Británie měla navíc značnou výhodu při upisování svých dluhopisů, protože neexistovala

[135] FAIRCHILD, F. (1922): German War Finance - A Review, s. 258.
[136] CHMELA, L. (1935): O financování války, s. 293.
[137] Viz Příloha č. 1.
[138] KUCZYNSKI, R. (1923): German Taxation Policy in the World War, s. 770.
[139] Viz. Příloha č. 1.
[140] Dle KUCZYNSKI, R. (1923): German Taxation Policy in the World War, s. 781.
[141] Tamtéž, s. 782.
[142] HARDACH, G. (1981): The First World War, 1914-1918, s. 157.

omezení pro získávání financí ze zahraničních zdrojů. Ve Velké Británii 25 % zdrojů ve válečném období pocházelo ze zahraničí.[143] Německo se v tomto směru potýkalo s problémy, protože si před válkou nevytvořilo dostatečný vliv. Vzhledem k předválečnému zadlužení státu představovaly německé dluhopisy větší míru rizikovosti a Velká Británie blokovala svým vlivem vztahy státu s množstvím neutrálních zemí. Německo tak bylo nuceno získávat finance z vnitřních zdrojů. Rudolf Havenstein se k tomu vyjádřil: *„Od počátku bylo jisté, že budeme odkázáni na vlastní zdroje financování a nebudeme moci během války očekávat něčí podporu.“*[144]

Jak již bylo zmíněno v podkapitole o monetární politice válečného období, většina německých pokladničních poukázek skončila v rukou centrální banky v důsledku nedostatečné poptávky na domácím trhu. Britský trh přijal vládní pokladniční poukázky s větším úspěchem, protože disponoval větší kapacitou pro absorbování nových obligací.[145] Země vydala válečné obligace ve třech vlnách, které se uskutečnily v letech 1914, 1915 a 1917, a v roce 1919 byla vydána čtvrtá emise s názvem „Vítězná půjčka.“[146] Schopnost finančních trhů vypořádat se se státním dluhem byla dle Thea Balderstona rozhodující v otázce rozdílu rychlosti růstu monetární báze.[147]

2.4. Vyhodnocení stavu ve válečném Německu

V roce 1915 vyšel v britském časopisu The Economist komentář k zákonům, které byly v Německu přijaty 4. srpna 1914*: „V tuto chvíli můžeme konstatovat, že Německo může být zachráněno od finančního kolapsu pouze v případě rychlého rozhodujícího vítězství. Je jen těžké si představit, co bude následovat v případě, že dojde k dlouhé totální válce.“*[148] Německo vstoupilo do první světové války na straně zemí, které od počátku představovaly slabší ze stran konfliktu. Nevýhodné postavení bylo znatelné nejen v množství financí vynaložených na obranu států, ale také v celkovém hospodářském a politickém postavení v rámci Evropy a světa.

Němečtí političtí zástupci operovali s válečnými i finančními programy, které byly vypracovány již v dobách míru. Z tohoto důvodu bylo možné v krátkém časovém úseku převést ekonomiku na válečný systém a mobilizovat obyvatelstvo pro vedení války. Mohu konstatovat, že prostředky pro mobilizaci dokázali Němci získat bez větších problémů. Z minulosti disponovali velkým množstvím zlatých rezerv, které společně s první válečnou půjčkou

[143] BALDERSTON, T. (1989): War Finance and Inflation in Britain and Germany, 1914-1918, s. 237-238.
[144] Dle FELDMAN, G. (1993): The Great Disorder – politics, economics, and society in the German Inflation, s. 39.
[145] Tamtéž, s. 38.
[146] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 284.
[147] BALDERSTON, T. (1989): War Finance and Inflation in Britain and Germany, 1914-1918, s. 237-238.
[148] Dle GROSS, S. (2009): Confidence and Gold: German War Finance 1914-1918, s. 231.

umožnily pokrytí prvotních nákladů války bez vyhlášení moratoria. Vojenské a finanční operace, které byly v Německu prováděny, odpovídaly svou povahou krátkodobému válečnému konfliktu. V této kapitole spatřuji tři zásadní body, které jsou významné pro hypotézu této bakalářské práce. V rozporu s názorem britského ekonoma Thea Balderstona považuji německou daňovou politiku za nedostatečně flexibilní a efektivní. Německo si i ve válečných letech zachovalo nedostatky federativního uspořádání z let 1871–1914. Značný vliv velkopodnikatelských vrstev, kterým se v tomto období výrazně zvyšovaly příjmy díky chybnému nastavení veřejných zakázek a kontrol, a zástupců spolkových států vedl k tomu, že daňová soustava se přizpůsobovala momentálním potřebám války jen velmi pomalu. Německo absolvovalo první tři válečné roky bez významnějších úprav a k razantnímu růstu zdaňování docházelo až v letech 1917-1918. Německá vláda tuto politiku obhajovala tím, že by válečné břemeno nemělo být přenášeno na civilní obyvatele. Tento argument se zdá v kontextu zvolených druhů financování absurdní, protože způsoby, kterými Německo získávalo prostředky, sice nepřesouvaly válečné výdaje na obyvatele v krátkém období, ale dopady se projevily po ukončení války a zrušení tržních regulací.

Německo pokračovalo v aplikaci dluhového přístupu k financování (tzv. *Finanzwissenschaf*). Velká část nákladů byla tedy pokrývána krátkodobými úvěry, které státu poskytovala centrální banka. Tyto úvěry měly být převedeny na dlouhodobé válečné půjčky prodejem dlouhodobých vládních dluhopisů. Vzhledem k předválečnému zadlužení, omezeným možnostem na zahraničních finančních trzích a narůstajícímu deficitu vládního rozpočtu byl tento způsob získávání prostředků k vedení války dle mého názoru předem odsouzen k neúspěchu. Problémy vládního rozpočtu se brzy projevily v ochotě společnosti investovat do těchto dluhopisů. Stát byl tedy donucen k monetizaci dluhu přímo Říšskou bankou. Monetizace dluhu centrální bankou však vyvolávala v německé ekonomice nový negativní jev: Vláda vytvářela dluh tím, že vydávala své vládní dluhopisy, centrální banka tyto dluhopisy nakupovala, čímž zvyšovala množství peněz obíhající v ekonomice. Růst peněz v ekonomice vyvolával inflaci, která de facto snižovala vládní zadlužení. V důsledku toho klesala ochota vlády k omezování tvorby dalších půjček a docházelo k zavedení nových expanzivních měnových opatření. Dalším důsledkem byl růst inflačního očekávání ve společnosti, které následně vyvolával ještě větší podíl monetizace.[149]

K tomu přispěla i další opatření ze 4. srpna 1914. Kromě umožnění neomezeného emitování krátkodobých dluhopisů (tzv. *Schatzanweisungen*), byla expanzivní měnová politika ještě více zjednodušena zavedením úvěrových úřadů a jejich bankovek (tzv. *Darlehenskassascheine*), které

[149] WEBB, S. (1986): Fiscal News and Inflationary Expectations in Germany After World War I., s. 772.

měly stejnou funkci jako zlaté rezervy centrální banky. Během prvních let války centrální banka toto krytí využívala jen v rozsahu necelých 25 %, ale po zavedení nového válečného plánů jejich podíl na krytí bankovek v oběhu výrazně vzrostl a v listopadu 1918 se už v portfoliu banky nacházelo 4 005 milionu marek v úvěrových bankovkách.[150] Při třetinovém krytí bylo na jejich základě v oběhu oběživo v hodnotě 12 015 milionů německých marek.

V závěru tedy mohu konstatovat, že německá ekonomika se potýkala s rychlým růstem monetární báze, následným růstem množství peněz v oběhu a s tím související inflací, která byla navíc podpořena omezeným zásobováním. V důsledku nedostatečné úpravy daní a odkupování dluhopisů centrální bankou nedocházelo k dostatečnému odčerpávání přebytečné měny z oběhu. Regulace trhu, ke kterým zde docházelo, potlačovaly projevy chybné monetární a fiskální politiky v krátkém období, takže německá ekonomika vykazovala podobně vysoký růst cenové hladiny jako Velká Británie a Spojené státy.[151] Z mého pohledu němečtí politici chybně vyhodnotili schopnost své ekonomiky pohltit emitované krátkodobé i dlouhodobé dluhopisy. Došlo k podcenění dopadů financování dluhem a expanzivní měnové politiky na ekonomiku z dlouhodobého hlediska. Celý problém byl podpořen značným vlivem zájmových skupin.

[150] GROSS, S. (2009): Confidence and Gold: German War Finance 1914-1918, s. 243.
[151] WEBB, S. (1986): Fiscal News and Inflationary Expectations in Germany After World War I., s.778.

3. Dopady války na německou ekonomiku

V noci z 3. na 4. října 1918 odeslal nový kancléř Max Bádenský Woodrowu Wilsonovi žádost o zahájení kroků vedoucích k uzavření míru na základě čtrnácti bodů, které americký prezident publikoval 8. ledna 1918.[152] O měsíc později byl císař donucen k abdikaci a vláda byla předána vůdci sociálních demokratů Friedrichu Ebertovi.[153] Dohoda o příměří byla podepsána 11. listopadu ve Francii v lese u města Compiègne.

V poslední kapitole této bakalářské práce se budu zabývat situací v německé ekonomice v poválečných letech do roku 1923, kdy se ve Výmarské republice naplno projevila hyperinflace. V první části kapitoly se budu zabývat jednáními ve francouzských Versailles a dalšími dohodami, ve kterých byly stanoveny podmínky poválečného vyrovnání válčících států. Zmíním zde postoj německé strany vůči reparacím i kritiku britského ekonoma Johna Meynarda Keynese.

Tématu poválečných dohod bylo věnováno dostatečné množství odborných prací, ale vzhledem k zaměření této bakalářské práce, není možné tyto události zcela vynechat. V druhé části se zaměřím na dění ve finanční politice Výmarské republiky, která se musela vyrovnat nejen s reparacemi a následnou okupací průmyslové oblasti Porúří, ale také s následky své válečné finanční politiky založené na neřízené emisi bankovek a výrazném zadlužování státu.

V letech 1921–1923 započala německá ekonomika velmi nepříznivý vývoj. Zvyšování zásoby peněz, ke kterému docházelo již za války, vedlo k novému růstu inflace, která postupně přecházela přes pádivou až do hyperinflace. Jak ukazuje Knut Borchardt, od roku 1918 do roku 1923 došlo k inflaci oběživa v takových rozměrech, že jeho množství bylo v tomto roce milionkrát větší, než tomu bylo v předválečném období.[154] Na růst množství oběživa v ekonomice následně reagovala cenová hladina v zemi, která vykazovala stejně prudký růst.[155]

[152] FINCH, G. (1919): The Peace Conference of Paris, 1919. The American Journal of International Law [online]. 1919, roč. 13, č. 2 [cit. 2014-08-08], s. 161.
[153] MÜLLER, H. M., KRIEGER, K.., VOLLRATH, H. a ŘEZANKOVÁ, I. (1995): Dějiny Německa. Praha: Lidové noviny, 1995, s. 225-228.
[154] BORCHARDT, K. (1976): Handbuch der deutschen Wirtschafts- und Sozialgeschichte. Stuttgart: Ernst Klett, 1976, s. 699.
[155] Tamtéž, s. 699.

3.1. Jednání ve Versailles a následující dohody

Po podpisu smlouvy o příměří s Výmarskou republikou, ke kterému byla dotlačena 11. listopadu 1918 u francouzského města Compiégne, byly válčící strany připraveny k vyrovnávání válečných účtů. Otázka výše válečných reparací a postihů měla být zodpovězena na mírové konferenci v Paříži, která byla svolaná na období od ledna do května 1919 a probíhala bez účasti německých zástupců.[156] Příprava mírové smlouvy zaměstnávala celkem 58 výborů a komisí a pravomoc učinit konečná rozhodnutí měli Woodrow Wilson, Lloyd George a Georges Clémenceau, přičemž poslední ze jmenovaných zastupoval postoj Francie, která vyžadovala co nejpřísnější postih poraženého státu.[157] Mírová smlouva byla zástupcům Výmarské republiky předložena 7. května 1919, téhož roku pod ultimátem 28. června podepsána a 7. července proběhla její ratifikace. Dle obsahu této smlouvy muselo Německo postoupit průmyslové území Alsaska-Lotrinska a Sárska Francii, s čímž souvisela ztráta 75 % těžby železné rudy, 26 % z těžby uhlí a 35 % výroby litiny, Německo dále ztratilo veškeré své kolonie ve prospěch Francie a Velké Británie a levý břeh Rýna měl být 15 let pod kontrolou vítězných mocností, zatímco na pravém břehu mělo být vytvořeno 50 km široké demilitarizované pásmo.[158] Branná povinnost v Německu byla pozastavena, vojenská technika byla odevzdána a země si směla ponechat pouze armádu 100 000 mužů, kteří měli sloužit jako policejní složka.[159] V neposlední řadě mělo na základě článku 231 přijmout odpovědnost za rozpoutání světové války a uhradit ztráty vítězných mocností.[160] Původní výmarská vláda tuto dohodu odmítla podepsat a 20. června ohlásilo politické vedení státu svou rezignaci.[161]

Po konferenci v Londýně v roce 1921 byl Německu předložen ultimativně, pod hrozbou okupace Porúří, konečný návrh, který požadoval na základě rozhodnutí Reparační komise 132 miliard zlatých marek, což podle zástupců vítězných států nemělo přesahovat platební možnosti Výmarské republiky.[162] Zásadním problémem byla forma, v jaké bylo kvůli inflačnímu znehodnocení domácí měny požadováno plnění reparačních splátek. Byl schválen požadavek,

[156] BALDERSTON, T. (2002): Economics and politics in the Weimar Republic. New York: Cambridge University Press, 2002, s. 10.
[157] MORAVCOVÁ, D. (2006): Výmarská republika: problémy demokracie v Německu 1918-1932, 2006,s. 35-40.
[158] Tamtéž, s. 23.
[159] SLAVICEK, L. CH. (2010): The Treaty of Versailles [online]. New York: Chelsea House Publishers, 2010 [cit. 2014-08-08], s. 53.
[160] Mírová smlouva č. 217/1921 Sb., mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem. In. Sbírka zákonů. 1921, částka 53, čl. 231. Dostupné také z: http://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=onrf6mjzgiyv6mrrg4wta&tocid=onrf6mjzgiyv6mrrg4wta.
[161] WEBB, S. (1986): Fiscal News and Inflationary Expectations in Germany After World War I.,s. 778.
[162] HERSHEY, A. (1921): German Reparations. The American Journal of International Law [online]. 1921, roč. 12, č. 3 [cit. 2014-08-08], s. 412-417.

aby splátky byly vyrovnány ve zlatě a z devizových rezerv, kterých neměly banky neomezenou zásobu, a proto bylo nutné nakupovat pevnou měnu za nově emitované německé marky.[163] Mezi lety 1918-1919 došlo k markantnímu snížení zásob zlata v centrální bance. Jeho hodnota klesla na 1 089,5 miliony marek a v roce 1921 se v portfoliu banky nacházelo zlato pouze v hodnotě 995,4 miliony marek.[164] Politika plnění ukončila období relativní stability německých financí, ve které se země nacházela v roce 1920.[165] Emitování nových bankovek vedlo k dalšímu stupňování inflace, která v roce 1923 dosáhla takových hodnot, že německá marka byla naprosto bezcenná a index životních nákladů dosáhl 1,25 bilionkrát vyšší hodnoty, než měl před válkou[166]

Zásadní pro tuto práci je však nálada, kterou nastavení reparací vyvolávalo v německé společnosti. Většina citovaných autorů se shoduje na tom, že Němci diktované podmínky a podpisy vynucené hrozbou okupace významných hospodářských území nikdy nepřijali za své. Společnost se po podepsání smluv začala rozdělovat ještě více, než tomu bylo během konfliktu. Přední političtí představitelé byli opozicí obviňování z toho, že se nevlastenecky podřizují versailleskému diktátu, zatímco německá společnost trpí pod tíhou inflace a reparací.[167]

Po první splátce Výmarská republika odmítla nótu vydanou 7. dubna 1922 s oznámením, že Německo není schopné dostát splátce ve výši 720 milionů marek.[168] S odvoláním na článek 234 Versaillské smlouvy, podle kterého měla komise průběžně kontrolovat a upravovat způsob plateb,[169]požadovali na Janovské konferenci přezkoumání platební schopnosti republiky vyrovnat určené reparace. Avšak účastníci z Francie, vedeni ministrem Louisem Barthouem, všechny snahy, včetně žádosti o moratorium na reparační splátky, zcela znemožnili.[170] Z konference v Janově tak vzešla pouze Rapallská dohoda podepsaná 16. dubna Výmarskou republikou a Ruskou sovětskou federativní socialistickou republikou.[171] Tato úmluva upravovala vzájemné politicko-hospodářské vztahy a představovala pozvednutí zahraničního obchodu směrem na východ i odstranění možnosti, že by východoevropská velmoc mohla po poražené

[163] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 348.
[164] Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich, 1924 [online]. Berlin: Statistisches Reichsamt, 1926 [cit. 2014-08-14], s. 315.
[165] WEBB, S. (1986): Fiscal News and Inflationary Expectations in Germany After World War I., s. 780-783.
[166] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 340.
[167] MORAVCOVÁ, D. (2006): Výmarská republika: problémy demokracie v Německu 1918-1932, s. 37-40.
[168] Tamtéž, s. 67.
[169] Mírová smlouva č. 217/1921 Sb., mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem. In. Sbírka zákonů. 1921, částka 53, čl. 234. Dostupné také z: http://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=onrf6mjzgiyv6mrrg4wta&tocid=onrf6mjzgiyv6mrrg4wta.
[170] MORAVCOVÁ, D. (2006): Výmarská republika: problémy demokracie v Německu 1918-1932, s. 67-68.
[171] FINK, C. (1993): The Genoa Conference: European diplomacy, 1921-1922 [online]. Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1993 [cit. 2014-08-08], s. 173.

zemi vymáhat vyplacení škod vzniklých při první světové válce.[172] Dohoda však ještě více ochladila vztahy Výmarské republiky a západních mocností,[173] ačkoliv právě postoj Francie, která odmítala všechny pokusy o nalezení jiného konstruktivního řešení problému splácení reparací a vztahů s Německem, měl na vzniku Rapallské smlouvy svůj podíl. Neúspěch zástupců politiky plnění na těchto jednáních vedl ke zhoršení situace v domácí politice. V zemi narůstal vliv nacionalistických spolků a zvyšoval se počet atentátů. V listopadu 1922, tedy tři měsíce po vraždě Walthera Rathenaua, zástupci kabinetu plnění rezignovali.[174]

Názor, že nastavení válečných reparací je pro Německo příliš tvrdé, nereálné a vše povede k dalšímu ekonomickému i politickému konfliktu na území evropských států, se dostal do povědomí velmi brzy po uvedených jednáních. Oficiálním zástupcem Velké Británie na Pařížské mírové konferenci se stal John Meynard Keynes, který v této době sloužil na britském ministerstvu financí. Ekonom nesouhlasil s výší reparací, které byly na německou ekonomiku uvaleny, a proto na svůj post rezignoval a sepsal rozsáhlou analýzu válečných reparací a jejich budoucích dopadů na hospodářství. Dle jeho názoru odpovídající výše reparací nepřesahovala 40 miliard zlatých marek, přičemž za oprávněnou považoval částku 2,1 miliardy liber.[175] Dle Nialla Fergusona byl jeho neobjektivní postoj výrazně ovlivněn jeho obdivem k německému zástupci ve Versailles Carlu Melchiorovi.[176]

3.2. Situace v poválečné Výmarské republice

Nejzávažnějším problémem německé ekonomiky v poválečných letech se stala inflace německé marky. Pokud v červenci roku 1914 měl jeden americký dolar hodnotu 4,2 zlaté marky, potom v listopadu 1923 dosahoval hodnoty 4 200 milionů papírových marek.[177] Němečtí političtí představitelé mohli zpočátku vysvětlovat oslabování měny a rostoucí cenovou hladinu námořní blokádou ze strany Velké Británie a spotřebními zvyky společnosti.[178] Později byla vina za rozvíjející se hyperinflaci svalována na neúměrnou výši reparačních plateb, které byly zemi vyčísleny vítěznými mocnostmi. Pro německou vládu tento stav zpočátku nepředstavoval čistě

[172] German – Russian Agreement; April 16, 1922 (Treaty of Rapallo) [online]. 2008 [cit. 13. 8. 2014]. Dostupné z: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/rapallo_001.asp.
[173] MORAVCOVÁ, D. (2005) Hospodářské a politické aspekty německých reparací 1918-1932. Acta Oeconomica Pragensia [online]. 2005, roč. 13, č. 3 [cit. 2014-08-10], s. 59.
[174] MORAVCOVÁ, D. (2005): Hospodářské a politické aspekty německých reparací 1918-1932, s. 59.
[175] KEYNES, J. M (2004): Ekonomické důsledky míru. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, s. 90.
[176] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 342.
[177] KNORTZ, H. (2010): Wirtschaftsgeschichte der Weimarer Republik: eine Einführung in Ökonomie und Gesellschaft der ersten Deutschen Republik [online]. vyd. 1. Göttingen: Vandenhoeck, 2010 [cit. 2014-08-08], s. 50.
[178] Viz. Kapitola: Stručné zhodnocení hospodářské situace během války.

negativní jev, protože s rostoucí inflací docházelo ke snižování reálné hodnoty státního dluhu.[179] Političtí zástupci předpokládali, že propad hodnoty německé měny ve výsledku způsobí růst exportu, který oživí německé hospodářství, a snížení celkové reparační zátěže.[180] Nepokoušeli se proto zabránit nepříznivému vývoji financí a německá ekonomika pokračovala v nepříznivém inflačním kurzu, který se v letech 1922–1923 změnil v hyperinflaci. Předpoklad oživení německého exportu oslabováním domácí měny, byl v tomto případě chybný. Pokud porovnám statistické údaje mezinárodního obchodu v tomto období, je zřejmé, že německý export dosahoval velmi nízké úrovně. V roce 1913 bylo z Německa vyvezeno zboží o váze 82 195,6 tisíc tun, v roce 1922 dosahovala tato hodnota pouze 35 497,1 tisíc tun a nadále se snižovala.[181]

Jak vysvětluje Stephan Webb, dlouhodobě deficitní rozpočet vedl k vytvoření trvalých inflačních očekávání, která se následně přenášela do reálné ekonomiky.[182] Jak jsem zmínila v předchozí kapitole, do konce války byly projevy inflace v zemi zpomalovány cenovými stropy a kontrolou trhu, a proto se narůstající měnová báze nemohla projevit naplno. Během války rostla monetární báze rychleji, než se zvyšovaly tržní ceny v zemi (viz Tabulka č. 9). Po roce 1918, kdy přestávala platit válečná omezení trhu, se růst velkoobchodních a maloobchodních cen začal prudce zvyšovat.[183]

Tabulka č. 9 Vývoj cen a monetární báze 1913-1923 (v procentech)

	velkoobchodní ceny	nárůst	ceny jídla	nárůst	monetární báze	nárůst
1913	100		100		100	
1914	102	2	101	1	141	41
1915	116	14	143	42	165	17
1916	132	14	198	38	220	34
1917	157	19	213	8	343	56
1918	143	-9	229	8	604	76
1919	470	229	326	42	881	46
1920	1 501	219	953	192	1 374	56
1921	2 491	66	1 529	60	2 061	50
1922	44 921	1 703	17 056	1 016	23	1 028
1923	$2{,}35 \times 10^{13}$	$5{,}23 \times 10^{10}$				

Zdroj: BROADBERRY, S. a HARRISON, M. (2005): The economics of World War I..Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 64.

[179] WEBB, S. (1986): Fiscal News and Inflationary Expectations in Germany After World War I., s. 780.
[180] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 348.
[181] Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich, 1924 [online]. Berlin: Statistisches Reichsamt, 1926 [cit. 2014-08-14], s. 141.
[182] WEBB, S. (1986): Fiscal News and Inflationary Expectations in Germany After World War I., s. 769.
[183] Více k vývoji cenové hladiny ve Výmarské republice: Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich, 1923 [online]. Berlin: Statistisches Reichsamt, 1924 [cit. 2014-08-14], s. 278-312.

Ke zrychlování tempa růstu cen začalo docházet v letním období roku 1922 a o několik měsíců později se už míra růstu velkoobchodních cen pohybovala měsíčně kolem 592%.[184] Proč v poválečném období nedošlo k zastavení růstu monetární báze? Podle Rodneyho Jacobse si vláda Výmarské republiky velmi brzy po válce uvědomovala, že nebude možné financovat náklady zvyšováním daňových příjmů a opět přistoupila na politiku financování emisí nových bankovek, které po říjnu 1923 pokrývaly více než 99 % veškerých vládních výdajů.[185] Jak píše Fred Fairchild, hodnota bankovek v oběhu činila už v roce 1919 35 698 milionů marek a celkové množství oběživa bylo čtyřiadvacetkrát větší než v červenci roku 1913.[186]

V prvních poválečných letech se objevila snaha o centrální daňovou reformu, která byla skupinou německých ekonomů, reprezentovaných Robertem Kuczynskim, prosazována již krátce po zavedení Hindenburgova programu.[187] Tato daňová reforma vycházela z plánu Matthiase Erzbergera, který v daňovém návrhu z 11. března 1920 prosadil zavedení nové přímé centrální krizové daně (tzv. *Reichsnotopfer*).[188] K dalšímu zpřísnění daňové politiky pod jeho vedením už nedošlo, protože byl 12. března 1920 opozicí vedenou Karlem Helfferichem donucen k rezignaci.[189]

Množství měny v oběhu bylo nárazově sníženo reformou německé měny v roce 1923. V rámci měnové reformy byla zavedena Rentbanka, jejíž bankovky byly směňovány za papírové marky v poměru 1 rentová marka = 1 bilion papírových bankovek.[190] V tomto období na post premiéra nastoupil Gustav Stresemann, pod jehož vedením později došlo 26. září 1923 k pozastavení pasivní rezistence, ke které političtí zástupci přistoupili 11. ledna 1923 po obsazení průmyslové oblasti Porúří, a obnově diplomatických styků s vítěznými mocnostmi.[191]

[184] WEBB, S. (1986): Fiscal News and Inflationary Expectations in Germany After World War I., s. 776-777.
[185] JACOBS, R. (1977): Hyperinflation and the Supply of Money. Journal of Money, Credit and Banking [online]. 1977, roč. 9, č. 2 [cit. 2014-08-08], s. 295.
[186] FAIRCHILD, F. (1922): German War Finance - A Review, s. 254.
[187] GROSS, S. (2009): Confidence and Gold: German War Finance 1914-1918, s. 247.
[188] FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka, s. 350.
[189] WEBB, S. (1986): Fiscal News and Inflationary Expectations in Germany After World War I., s.781.
[190] MORAVCOVÁ, D. (2005): Hospodářské a politické aspekty německých reparací 1918-1932, s. 61.
[191] Tamtéž, s. 60.

Závěr

Cílem této práce bylo potvrzení mé základní hypotézy, která spočívala v předpokladu, že hyperinflace a společenské zhroucení Výmarské republiky v meziválečném období bylo souhrou ekonomických a politických vlivů, které se datují nejen do období poválečných jednání, ale už do předválečného období první světové války.

Ve dvou hlavních kapitolách jsem se zabývala fiskální a monetární politikou, celkovým stavem hospodářství a politickým postavením Německa v období let 1871–1918. V této periodě v zemi docházelo k množství politických i hospodářských změn. V následujících odstavcích shrnu veškerá rozhodnutí v letech od sjednocení Německa do podpisu mírových smluv, která byla dle mého názoru významná pro zhroucení německých financí a demoralizaci německé společnosti. Veškeré vlivy, které přispěly k vytvoření největší inflace v dějinách, bych shrnula pod dva základními body, kterými lze charakterizovat politiku Německa v popisovaném období. V první řadě jde o několikrát zmiňovanou problematiku federativního uspořádání Německé říše. V celé periodě můžeme sledovat výrazný vliv zástupců jednotlivých spolkových států, kteří se stavěli proti možnosti sjednocení některých politik pod centrální správou. Z tohoto důvodu byl systém daňové politiky Německa málo flexibilní. Ve válečném období nebylo možné pružně přizpůsobovat finanční politiku momentálním potřebám války a problém byl ještě umocněn vlivem velkoprůmyslníků. Druhým významným bodem je dle mého názoru sklon německých politiků k využívání nástrojů, které řešily financování pouze v krátkém období, aniž by došlo k důkladnému zvážení dopadů z dlouhodobého hlediska. K této domněnce mě vede například počínání státníků v oblasti daňové politiky. Ve snaze nezatěžovat civilní obyvatelstvo byly výdaje financovány zadlužováním celé ekonomiky, čímž náklady pouze přenášeli na budoucí generace. Tento názor umocnil i postoj, který zaujali vůči splácení reparací v poválečném období, kdy se spoléhali na budoucí vliv propadu hodnoty německé marky vůči ostatním měnám místo toho, aby se snažili o vyrovnání státních rozpočtů.

Hospodářský vývoj v předválečném období mohl vzbuzovat dojem, že Německo se stávalo významnou konkurencí pro světové mocnosti. Z uvedených informací ale vyplývá, že političtí zástupci evropských velmocí Německo nepovažovali za výraznou konkurenci, která by dokázala ohrozit hospodářské a politické postavení těchto států. Za největší problémy, které vznikly v tomto období, považuji rozmístění německého kapitálu a rychlý růst vnitřního i vnějšího zadlužování. Většina kapitálu byla investována do domácího průmyslu, čímž se Němci připravili o možnost zvyšování svého vlivu v zahraničí, díky kterému mohlo být usnadněno získávání

zahraničních půjček v době války. Umísťování investic převážně na území Evropy navíc vedlo k tomu, že značná část tohoto majetku byla během války zkonfiskována nepřátelskými zeměmi. Dluhový způsob financování již v předválečných letech vyvolával hned dva negativní efekty. Stát s vysokou úrovní zadlužování ztrácel solventnost u případných investorů a oslabovalo se jeho postavení na světovém trhu. Během válečného konfliktu, kdy bylo nutné vypisování dlouhodobých obligací, toto počáteční zadlužení snižovalo schopnost domácího trhu absorbovat nově emitované půjčky.

Ve finanční politice válečného období jsem nalezla čtyři body, které považuji za rizikové pro stabilitu ekonomiky. Řadím mezi ně expanzivní měnovou politiku, monetizaci státního dluhu, neflexibilní úpravy rozsahu zdanění a zavedení regulací německého trhu. Zákony přijaté 4. srpna 1914 umožňovaly expanzivní politiku centrální banky, která de facto nepodléhala žádné vnější kontrole. Toho bylo docíleno zrušením zlatého standardu, povolením emise krátkodobých dluhopisů a zavedením bankovek úvěrových úřadů, které mohly v portfoliu centrální banky sloužit jako krytí pro novou emisi bankovek. Další ředění peněžní zásoby bylo způsobeno monetizací vládních dluhů centrální bankou, ke které bylo nutné přistoupit kvůli nedostatečné tržní poptávce. Ačkoliv zásahy státu do válečného hospodářství byly nevyhnutelné, zavedená opatření způsobovala zkreslování tržních indikátorů. Cenové stropy, které vláda nastavila, navíc vyvolaly růst černého trhu. Pro tuto práci je však důležitější skutečnost, že tyto cenové regulace nedovolily, aby se naplno projevoval růst monetární báze. Z tohoto důvodu si političtí představitelé zřejmě nebyli plně vědomi dopadů, které jejich politika vyvolává, a považovala ji tedy za úspěšnou. Třetím bodem je opatrnost v případě úpravy daní, která přetrvávala z mírových období až do roku 1916. V zemi se dařilo omezovat přímý dopad válečných nákladů na obyvatelstvo v krátkém období, ale v konečném důsledku jej vystavili těmto dopadům o několik let později, kdy bylo zasaženo zpřísněnou obchodní blokádou, rostoucí inflací a konečně také zhroucením společenského systému.

Jsem přesvědčena, že tyto poznatky potvrzují můj předpoklad, že zhroucení německé ekonomiky a radikalizace meziválečné společnosti nebylo pouze důsledkem požadavků, které vzešly z poválečných jednání, a obsazením průmyslové oblasti v Porúří. Německá vláda vstoupila do válečného konfliktu v nevýhodném postavení a během let 1871–1918 bylo učiněno několik rozhodnutí, která mohu z politického i ekonomického hlediska označit za velmi riziková.

Období po podpisu smluv o příměří jsem se věnovala pouze okrajově, ačkoliv jde z ekonomického i politického hlediska o velmi zajímavou etapu, která by mohla být samostatným námětem pro odbornou práci. První roky po válce, kdy němečtí političtí představitelé považovali

inflaci za cestu ke zvýšení exportu a snížení reparační zátěže, dle mého názoru pouze potvrzují skutečnost, že v Německu byla zvolena taková finanční politika, v rámci které bylo v dlouhém období směřováno do stádia, ve kterém již nebylo možné zabránit ekonomickému zhroucení a demoralizaci společnosti.

Seznam literatury

Literatura

BALDERSTON, T. (2002): Economics and politics in the Weimar Republic. New York: Cambridge University Press, 2002, vii, 123 s. ISBN 05-217-7760-7.

BORCHARDT, K. (1976): Handbuch der deutschen Wirtschafts- und Sozialgeschichte. Editor Hermann Aubin, Wolfgang Zorn. Stuttgart: Ernst Klett, 1976, xiv, 998 s. ISBN 31-290-0140-9.

BROADBERRY, S. a HARRISON, M. (2005): The economics of World War I. Editor Hermann Aubin, Wolfgang Zorn. New York: Cambridge University Press, 2005, xvi, 345 s. ISBN 978-052-1852-128.

FELDMAN, G. (1996): The great disorder: politics, economics, and society in the German inflation, 1914-1924. New York, NY [u.a.]: Oxford Univ. Press, 1996, 1011 s. ISBN 01-951-0114-6.

FERGUSON, N. (2004): Nešťastná válka. 1. vyd. v českém jazyce. Překlad Václav Viták. Praha: Dokořán, 2004, 487 s. ISBN 80-865-6956-X.

CHICKERING, R. a HARRISON, M. (2004): Imperial Germany and the Great War, 1914-1918. Vyd. 2. New York: Cambridge University Press, 2004, xvi, 345 s. ISBN 05-215-4780-6.

KEYNES, J. M. (2004): Ekonomické důsledky míru. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, 199 s. ISBN 80-732-5043-8.

MORAVCOVÁ, D. (2006): Výmarská republika: problémy demokracie v Německu 1918-1932. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 273 s. ISBN 80-246-1176-7.

MÜLLER, H. M. a KRIEGER, K-F. a VOLLRATH, H. (1999): Dějiny Německa. Vyd. 2. Praha: Lidové noviny, 1999, 603 s. Dějiny států. ISBN 80-710-6188-3.

Internetové zdroje

BALDERSTON, T. (1989): War Finance and Inflation in Britain and Germany, 1914-1918. Economic History Review [online]. 1989, roč. 42, č. 2, s. 222-244 [cit. 2014-08-08]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/2596203.

CAPIE, F. a WOOD, G. E. (2012): Money over two centuries: selected topics in British monetary history [online]. Vyd. 1. Oxford: Oxford University Press, 2012, 367 s. [cit. 2014-08-08]. ISBN 01-996-5512-X. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=aJ2ywFQt4BMC&dq=Money+over+two+centuries:+selected+topics+in+British+monetary+history&hl=cs&source=gbs_navlinks_s.

FAIRCHILD, F. (1922): German War Finance - A Review. The American Economic Review [online]. 1922, roč. 12, č. 2, s. 246-261 [cit. 2014-08-08]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/1802625.

FINCH, G. (1919): The Peace Conference of Paris,1919. The American Journal of International Law [online]. 1919, roč. 13, č. 2, s. 159-186 [cit. 2014-08-08]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/2188076.

FINK, C. (1993): The Genoa Conference: European diplomacy, 1921-1922 [online]. Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1993, xxx, 365 s. [cit. 2014-08-08]. ISBN 08-156-2603-7. Dostupné z: http://books.google.cz/books/about/The_Genoa_Conference.html?id=muVn-npHibkC&redir_esc=y.

GOING, M. CH. (1916): German War Finance. Journal of Political economy [online]. 1916, roč. 24, č. 6, s. 513-546 [cit. 2014-08-08]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/1819623.

GROSS, S. (2009): Confidence and Gold: German War Finance 1914-1918. Central European History [online]. 2009, roč. 42, č. 2, s. 223-252 [cit. 2014-08-08]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/40600594.

GRUBER, J. (1915): Hospodářské poznámky k válce roku 1914. Obzor národohospodářský [online]. 1915, roč. 20, s. 401-520 [cit. 2014-08-08]. Dostupné z: http://www.bibliothecaeconomica.cz/library/record/detail/246.

GRUBER, J. (1916): Snahy o celní unii Rakousko-Uherska s Německem. Obzor národohospodářský[online]. 1916, roč. 21, s. 16-24, 209-221, 259-267, 353-364, 401-409, 449-453 [cit. 2014-08-08]. Dostupné z:http://www.bibliothecaeconomica.cz/library/record/detail/248.

HARDACH, G. (1981): The First World War, 1914-1918 [online]. Vyd. 1. Berkeley: University of California Press, 1981, 328 s. [cit. 2014-08-08]. ISBN 05-200-4397-9. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=q_G_Qnag_TcC&dq=isbn:0520043979&hl=cs&source=gbs_navlinks_s.

HERSHEY, A. (1921): German Reparations. The American Journal of International Law [online]. 1921, roč. 12, č. 3, s. 411-418 [cit. 2014-08-08]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/2188001.

CHICKERING, R. (2014): Imperial Germany and the Great War, 1914-1918 [online]. Vyd. 3. New York: Cambridge University Press, 2014, 286 s. [cit. 2014-08-08], Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=H4HRAwAAQBAJ&dq=.+Imperial+Germany+and+the+Great+War,+1914-1918&hl=cs&source=gbs_navlinks_s.

CHMELA, L. (1935): O financování války. Obzor národohospodářský [online]. 1935, roč. 40, s. 281-299 [cit. 2014-08-08]. Dostupné z: http://www.bibliothecaeconomica.cz/library/record/detail/533.

JACOBS, R. (1977): Hyperinflation and the Supply of Money. Journal of Money, Credit and Banking [online]. 1977, roč. 9, č. 2, s. 287-303 [cit. 2014-08-08]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/1991979.

KUCZYNSKI, R. (1923): German Taxation Policy in the World War. The Journal of Political Economy[online]. 1923, roč. 31, č. 6, s. 763-789 [cit. 2014-08-08]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/1822444.

KNORTZ, H. (2010): Wirtschaftsgeschichte der Weimarer Republik: eine Einführung in Ökonomie und Gesellschaft der ersten Deutschen Republik [online]. Vyd. 1. Göttingen: Vandenhoeck, 2010, 300 s. [cit. 2014-08-08]. ISBN 38-252-3399-5. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=XVXavm1Gl8cC&dq=Wirtschafts-geschichte+der+Weimarer+Republik:+eine+Einf%C3%BChrung+in+%C3%96konomie+und+Gesellschaft+der+ersten+Deutschen+Republik&hl=cs&source=gbs_navlinks_s.

MORAVCOVÁ, D. (2005): Hospodářské a politické aspekty německých reparací 1918-1932. Acta Oeconomica Pragensia [online]. 2005, roč. 13, č. 3, s. 48-68 [cit. 2014-08-10]. Dostupné z: https://www.vse.cz/polek/download.php?jnl=aop&pdf=150.pdf.

SLAVICEK, L. CH. (2010): The Treaty of Versailles [online]. New York: Chelsea House Publishers, 2010, 120 s. [cit. 2014-08-08]. ISBN 14-381-3132-1. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=LHA3f2zIvTUC&dq=The+Treaty+of+Versailles&hl=cs&source=gbs_navlinks_s.

STRÁNECKÝ, F. (1939): Daňová a finanční soustava v Říši. Obzor národohospodářský [online]. 1939, roč. 44, s. 295-312 [cit. 2014-08-08]. Dostupné z: http://www.bibliothecaeconomica.cz/library/record/detail/607.

WEBB, S. (1986): Fiscal News and Inflationary Expectations in Germany After World War I. The Journal of Economic History [online]. 1986, roč. 46, č. 3, s. 769-794 [cit. 2014-08-08]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/2121484.

Vydané prameny:

German – Russian Agreement; April 16, 1922 (Treaty of Rapallo) [online]. 2008 [cit. 13. 8. 2014]. Dostupné z: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/rapallo_001.asp.

Mírová smlouva č. 217/1921 Sb., mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem. In. Sbírka zákonů. 1921, částka 53. Dostupné z: http://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=onrf6mjzgiyv6mrrg4wta&tocid=onrf6mjzgiyv6mrrg4wta.

Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich, 1913 [online]. Berlin: Statistisches Reichsamt, 1914 [cit. 2014-08-14]. Dostupné z: http://www.digizeitschriften.de/dms/toc/?IDDOC=532168.

Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich, 1915 [online]. Berlin: Statistisches Reichsamt, 1916 [cit. 2014-08-14]. Dostupné z: http://www.digizeitschriften.de/dms/toc/?IDDOC=532168.

Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich, 1924 [online]. Berlin: Statistisches Reichsamt, 1926 [cit. 2014-08-14]. Dostupné z: http://www.digizeitschriften.de/dms/toc/?IDDOC=532168.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 Celkové zahraniční investice v roce 1913 (v milionech liber) 12
Tabulka č. 2 Výdaje na obranu hlavních mocností světové války (v milionech liber) 14
Tabulka č. 3 Změny v rozpočtu Říšské banky v létě roku 1914 (v milionech marek) 24
Tabulka č. 4 Růst dluhu v říši a jednotlivých spolkových státech (v milionech marek) 25
Tabulka č. 5 Vývoj celkových výdajů válčících států (v milionech dolarů) 26
Tabulka č. 6 Vývoj celkových nákladů a běžných příjmů v Říši (v milionech marek) 27
Tabulka č. 7 Vývoje měnové báze v Německu a Velké Británii (v milionech) 29
Tabulka č. 8 Produkce vybraných druhů zboží v Německu (v procentech) 31
Tabulka č. 9 Vývoj cen a monetární báze 1913-1923 (v procentech) 41

Seznam příloh

Příloha č. 1: Vývoj příjmů z daní v Německé říši v letech 1913 - 1918 (v tisících marek) 52

Příloha

Příloha č. 1: Vývoj příjmů z daní v Německé říši v letech 1913 - 1918 (v tisících marek)

	1913	1914	1915	1916	1917	1918
Daně:						
Cla	679 322	560 761	359 879	348 255	232 726	132 989
Tabák	11 415	13 523	13 534	18 183	17 132	21 936
Cigarety	42 699	54 798	66 124	83 765	132 051	238 985
Válečná cigaretová daň				100 950	270 366	438 500
Cukr	173 746	214 641	168 433	194 688	163 828	183 864
Sůl	62 386	77 772	61 054	85 494	103 246	81 600
Líh	193 775	228 046	95 546	73 130	19 597	29 216
Kyselina octová	799	687	948	550	284	924
Víno						159 590
Šumivé víno	9 511	10 058	3 095	10 620	14 375	30 348
Minerální voda						18 111
Osvětlení	15 072	19 316	10 707	16 644	19 148	18 357
Zápalky	20 131	26 227	18 314	29 564	27 079	22 873
Varná daň	130 005	130 725	78 458	55 184	20 188	33 934
Kolky na hrací karty	2 004	1 877	1 792	2 504	2 601	2 803
Kolkovné na směnky	19 616	15 685	11 637	12 210	12 988	10 513
Imperiální známka pro:						
Podniky	6 819	27 237	21 926	32 737	67 548	59 323
Cenné papíry	43 383	15 094	6 416	7 212	8 025	14 175
Dividendy a úrokové kupóny	14 215	12 973	14 579	16 126	16 692	22 763
Obchodní akvizice	18 273	4 971	3 325	5 997	14 545	43 529
Losy	53 451	26 496	31 582	38 786	47 221	57 930
Nákladní listy	19 198	14 397	15 143	43 121	88 804	92 944
Jízdenky	24 305	17 185	15 218	17 859	23 054	3 021
Licence na motorová vozidla	4 812	3 917	597	405	351	574
Podíly na zisku (tantiémy)	7 100	6 006	6 037	7 968	9 835	13 768
Obratu komodit				24 246	111 740	84 544
Obrat peněz						362
Převod nemovitostí	34 708	18 478	11 010	17 262	33 591	65 087
Pojištění	5 737	16 478	25 046	26 598	31 884	42 269
Šeky	3 033	2 269	1 899	-206	-144	-1
Osobní doprava					3	132 388
Nákladní doprava					64 525	159 259
Uhlí					412 898	751 295
Statistické poplatky	2 085	1 209	996	912	709	474
Přírůstek hodnoty majetku	15 323	2 824	744	549	1 170	
Poštovní poplatky				89 610	146 750	235 680
Dědická daň	46 357	43 555	48 823	65 043	69 812	77 847
Majetková daň				41	101 464	89 139
Daň z prodeje						130 548
Státní příspěvek na obranu	821	637 390	307 835	19 520	10 368	1 299
Mimořádná válečná daň 1916 - 1917				45 554	4 842 710	791 797
Mimořádná válečná daň 1918						1 617 195
Celkem	**1 660 101**	**2 204 595**	**1 401 615**	**1 491 099**	**7 139 164**	**5 932 456**

Zdroj: KUCZYNSKI, R. (1923): German Taxation Policy in the World War, in: The Journal of Political Economy, Vol. 31, No. 6, 1923, s. 766.